लौठसल्ला सन्देश

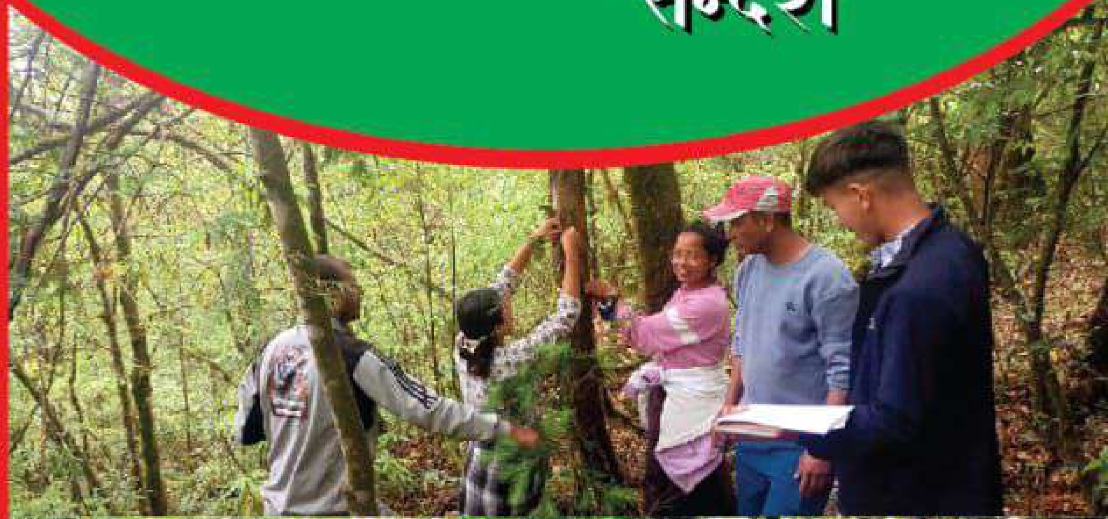

प्रकाशन गर्ने निकाय

डिभिजन वन कार्यालय
डडेल्धुरा
२०८२

डडेलधुरामा लौठसल्लाको अवस्था र संरक्षण कार्ययोजना सहितको

लौठसल्ला
सन्देश

प्रकाशन गर्ने निकाय

डिभिजन वन कार्यालय

डडेल्धुरा

आ.व. २०८१ /२०८२

शुभकामना

नेपाल जैविक विविधताको दृष्टिकोणले धनी मुलुक मानिन्छ । सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गतको डडेल्धुरा जिल्ला अत्यन्त मनोरम, भौगोलिक विविधतायुक्त, समथर भित्रि मधेस, चुरे श्रृङ्खला,महाभारत पर्वत,घना हरियाली वनजंगल, आलिताल, गन्याप ताल लगायत अन्य ताल तलैयाहरू, नदिनालाहरू, शिखर लेक जस्ता प्राकृतिक स्थलहरूको सौन्दर्यताले यो जिल्ला भरिपूर्ण छ । यस जिल्लाको लगभग ७५% भाग वन जंगल क्षेत्रले ओगटेको हुँदा दुर्लभ वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको वासस्थान, महत्त्वपूर्ण जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार जस्तै लौठसल्ला, लोक्ता, सतुवा आदि पाईने साथै स्वच्छ हावापानी, पर्यावरण र पानीको मुहानको स्रोतको रूपमा वन जंगल रहेको छ ।

आ.व.२०८१/०८२ मा डिभिजन वन कार्यालय, डडेल्धुराको संघीय सशर्त अनुदान तर्फको कार्यक्रम अन्तगर्तको प्राकृतिक रूपमा रहेका जडिबुटी संरक्षण तथा व्यवस्थापन शिर्षक भित्र रही अन्तर्राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण संघ **(आईयूसीएन)** को रातो सूचीमा संकटापन्न (***Endangered Species***) र **साईटिसको** अनुसूची-II मा सूचिकृत रहेको अत्यन्त महत्त्वपूर्ण उच्चतम मुल्य भएको जडिबुटी लौठसल्ला ***Taxus contorta Griff.*** प्रजातिको जिल्ला स्तरीय कार्ययोजना सहितको **लौठसल्ला संदेश** नामक जानकारीमुलक पुस्तिका तयार गर्न पाउँदा खुशी लागेको छ ।

यस कार्यालयले लौठसल्ला सन्देश मा लौठसल्लाको प्राकृतिक वासस्थान, लौठसल्ला पाउँने क्षेत्र तथा स्व-स्थानीय नमुना प्लट स्थापना गरि अधिकांस लौठसल्लाको Stem Mapping गरी लौठसल्लाको आधार रेखा तयार गरेको र पाँच वर्षको लागि तर्कपूर्ण ढाँचा सहितको कार्ययोजना तयार पारेको छ । यस पुस्तिकाले प्राकृतिक रूपमा रहेको ***Taxus contora Griff.*** लौठसल्लाको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापनको लागि यस प्रजातिको लौठसल्ला यस डडेल्धुरा जिल्लाको कुन कुन स्थानमा पाईने र कुन कुन स्थानमा कसरी काम गर्ने के के काम गर्ने भन्ने कुरा थप मार्गदर्शन गर्ने मैले आशा लिएको छु । गन्यापधुरा गाउँपालिका वडा नं.०१ भात्कांडा स्थित महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेली बाबा सामुदायिक वनमा पाईने ***Taxus contorta Griff.*** लौठसल्ला प्रजातिको आधार रेखा तयार भएकोले भविष्यमा बिउ वगैंचा निर्माण गर्न, बिउको उदगम स्थल बनाउन, प्रजातिको Growth Model समेत तयार गर्नका साथै विभिन्न किसिमको अध्ययन खोजमुलक अनुसन्धानको लागि समेत यो पुस्तिका यस क्षेत्रको लागि प्रमुख सन्दर्भ सामाग्रीको रूपमा उपयोग हुने उद्देश्यका साथ् यो पुस्तिका प्रकाशन गरिएको हो । यस पुस्तकबाट स्थानीय सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहहरू, वन, वनस्पति विज्ञानका विद्यार्थीका साथै अन्य सरोकारवालाहरूलाई सहयोग पुग्ने आशा लिएको छु ।

यस कार्यको लागि बजेट व्यवस्थापन गरी दिने संघीय तथा प्रदेश स्तरका वन मन्त्रालय तथा मातहतका निकाय प्रति कृतज्ञ छु । यस कार्यको लागि समय समयमा मार्गदर्शन गर्नु भएकोमा वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र का बिष्णु प्रसाद ढकाल ज्यु प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यस कार्यमा खटिई अध्ययन, अनुसन्धान गरि लौठसल्ला संरक्षणका लागि नमुना प्लट निर्धारण, लौठसल्ला Stem Mapping, कार्ययोजना तयार गरि लौठसल्ला सन्देश तयार गर्ने कार्य गरेकोमा गन्यापधुरा सब डिभिजन वन कार्यालय, भात्कांडाका रेन्जर श्री महेश घर्तीमगर र उहाँको टिमलाई विशेष धन्यवाद छ । साथै यस पुस्तिकामा समावेश गरिएको कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन र संभावित वासस्थानमा यस कार्यक्रमको विस्तारको लागि शुभकामना समेत दिन चाहनछु । धन्यवाद ।

भीम प्रसाद कंडेल
वरिष्ठ डिभिजनल वन अधिकृत
डिभिजन वन कार्यालय, डडेल्धुरा

" लौठसल्ला सन्देश " पुस्तिका प्रकाशन सम्बन्धमा

आ.व. २०८१/०८२ मा डिभिजन वन कार्यालय, डडेल्धुराले संघ सशर्त कार्यक्रम अन्तर्गतको प्राकृतिक रूपमा रहेका जडिबुटी संरक्षण तथा व्यवस्थापन शिर्षक भित्र रही अन्तर्राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण संघ **(आईयूसीएन)** को रातो सूचीमा संकटापन्न (Endangered Species) र साईटिसको अनुसूची-II मा सूचिकृत रहेको अत्यन्त महत्त्वपूर्ण उच्चतम मुल्य भएको जडिबुटी ***Taxus contorta Griff.*** लौठसल्ला प्रजातिको जिल्ला स्तरीय कार्ययोजना सहितको लौठसल्ला संदेश नामक जानकारीमुलक पुस्तिका तयार गर्न पाउँदा एकदमै खुशी र हर्षित छु ।

नेपालमा तिन प्रजातिका लौठसल्ला–***Taxus wallichiana,Taxus mairee and Taxus contorta*** पाईने भनि अभिलेखीकरण गरिएको छ।राष्ट्रिय हर्बेरियम तथा वनस्पति प्रयोगशालाले प्रकाशन गरेको "नेपालको लौठसल्ला " नामक पुस्तक तथा अन्य अध्ययन अनुसन्धानका प्रकाशन अनुसार सुदुरपश्चिम प्रदेशको डोटी, अछाम, बझाङ, बाजुरा, दार्चुला र बैतडी गरि ६ जिल्लामा ***Taxus contorta Griff.*** लौठसल्ला प्रजाति पाईन्छ भन्ने तथ्यांक रहेको र डिभिजन वन कार्यालय, डडेल्धुराको रेकर्ड हेर्दा डडेल्धुरा जिल्लामा ***Taxus contorta Griff.*** लौठसल्ला प्रजाति पाउने तथ्यांक रहे पनि हालसम्म डडेल्धुरा जिल्लामा पाईने लौठसल्ला ***Taxus contorta Griff.*** प्रजाति हो वा होईन ? वा लौठसल्ला प्रजाति नै होइन ? भन्ने एकिन चाहि भएको थिएन । तसर्थ यस गन्यापधुरा सब डिभिजन वन कार्यालयबाट महाभारत क्षेत्रमा थप स्थलगत अध्ययन अनुसन्धान गर्दा यस जिल्लाको गन्यापधुरा गा.पा.०१ को खडेली बाबा सा.व.मा लौठसल्ला जस्तो प्रजाति पाईएको थियो । साथै डिभिजन वन कार्यालय, डडेल्धुरा र वनस्पति अनुसन्धान केन्द्र कैलालीको सहकार्यमा डडेल्धुरा जिल्लाको साहुखर्क लगायतका क्षेत्रमा लौठसल्ला संरक्षणका लागि प्रचार प्रसार तथा जनचेतना अभिबृद्वी प्रयोजनका लागि होर्डिङ बोर्डहरू राखिएको र जसमा डडेल्धुरा जिल्लाको महाभारत श्रींखलाको कफाली डाँडा आसपासको क्षेत्रमा (समुद्र सतह २५५० मिटर) ***Taxus contorta Griff.*** प्रजातिको लौठसल्ला पाईन्छ भन्ने कुरा अभिलेखीकरण गरिएको पाईए पश्चात वैतडी जिल्लामा संरक्षण गरिएको लौठसल्ला प्लटको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गरि दुवै जिल्लाको वनस्पतिलाई भिडाउँदा दुवै जिल्लाको वनस्पति प्रजाति उस्तै देखिएको हुँदा डडेल्धुरा जिल्लामा पनि ***Taxus contorta Griff.*** प्रजातिको लौठसल्ला पाईने प्रमाणित भएको थियो । यस प्रजातिको लौठसल्ला गन्यापधुरा गा.पा.०१ को महाभारत क्षेत्र साथै गन्यापताल क्षेत्र,अमरगढी न.पा.०३ को चिरकिट्टे स्थान र भागेश्वर गा.पा. ०५ किलेखर्क धुरामा समेत ***Taxus contorta Griff.*** लौठसल्ला प्रजाति पाईन्छ भन्ने जानकारी यहाँका स्थानीयबाट समेत जानकारी प्राप्त भएको हुँदा यस जिल्लामा थप लौठसल्ला सम्बन्धि अध्ययन अनुसन्धान गर्न सके डडेल्धुरा जिल्ला लौठसल्लाको नमुना जिल्लाको रूपमा चिनाउन सके थप अध्ययन अनुसन्धान ,आन्तरिक तथा वाहय पर्यटन पर्वद्वन तथा आर्थिक विकासको आधार हुनेछ ।

"**लौठसल्ला सन्देश**" मा लौठसल्लाको प्राकृतिक वासस्थान, लौठसल्ला पाउँने क्षेत्र तथा स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रका अधिकांस लौठसल्लाको Stem Mapping गरी लौठसल्लाको आधार रेखा तयार गरेको र पाँच वर्षको लागि तर्कपूर्ण ढाँचा सहितको कार्ययोजना तयार पारेको छ। गन्यापधुरा गाउँपालिका

वडा नं.०१ भात्कांडा स्थित महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेली बाबा सामुदायिक वनमा पाईने ***Taxus contorta Griff.*** लौठसल्ला प्रजातिको आधार रेखा तयार भएकोले भविष्यमा बिउ वगैंचा निर्माण गर्न, बिउको उदगम स्थल बनाउन, प्रजातिको Growth Model समेत तयार गर्नका साथै विभिन्न किसिमको अध्ययन खोजमुलक अनुसन्धानको लागि समेत प्रमुख सन्दर्भ सामाग्रीको रूपमा उपयोग हुने उद्देश्यका साथ् यो पुस्तिका तयार गरिएको हो ।

यस कार्यको लागि मलाई जिम्मेवारी दिई मार्गदर्शन गर्नु भएका वरिष्ठ डिभिजनल वन अधिकृत भीम प्रसाद कंडेल ज्यु प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । समय समयमा मार्गदर्शन गर्नु भएकोमा डिभिजन वन कार्यालय डडेल्धुराका वन अधिकृत राजीव चौधरी ज्यु प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । समुदाय स्तरबाट यस कार्यको माग गरेर कार्यान्वयन प्रक्रियामा प्रत्यक्ष सहभागी भई साथ दिने खडेली बाबा सा.व.उ.स.का अध्यक्ष देवदत्त भट्ट समेत सम्पूर्ण कार्यकारिणी समिति, स्थानीय बुद्दिजीवी र सबै उपभोक्ताहरू तथा यस कार्यालयका वनरक्षक श्री पदम राज बडु, वनरक्षक श्री निर्मला चौधरी, वनरक्षक श्री कामना रावत, वनरक्षक श्री नवलसिंह महत्ता र वनरक्षक श्री राजेश कुमार कुशवाहा लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु साथै यस सन्देशमा भएका त्रुटी, कमिकमजोरी औल्याई सल्लाह सुझाव दिन हुन् सम्पूर्ण पाठकवर्ग एवं प्रयोगकर्तालाई विनम्र अनुरोध गर्दछु । धन्यवाद ।

महेश घर्तीमगर
(रेन्जर)
गन्यापधुरा सब डिभिजन वन कार्यालय, भात्कांडा

विषयसूची

भाग १ : परिचय १
१.१. डडेल्धुरा जिल्ला एक परिचय १
१.२ नेपालमा पाईने लौठसल्लाको परिचय २
१.३ डडेल्धुरा जिल्लामा पाईने लौठसल्लाको परिचय ४
भाग २ : लौठ सल्लाको अध्ययन तथा संरक्षण कार्यक्रम ६
२.१ संरक्षण स्थल छनौट ६
२.२ उद्देश्यहरू: ८
२.३ कार्यक्रम संचालन विधि तथा नतिजा ८
२.३.१ प्रारम्भिक सर्वेक्षण तथा क्षेत्र छनौट ८
२.४ लौठसल्लाको वितरण र अवस्थाको स्थलगत तथ्यांक संकलन १०
२.४.१ प्रारम्भिक जानकारी संकलन १०
२.४.२ तथ्यांक संकलनः १०
२.४.३ लौठसल्ला स्रोत सर्वेक्षण १०
२.५ स्रोत सर्वेक्षण तथ्यांक विश्लेषण र यसको नतिजा ११
२.५.१ लौठसल्ला संरक्षण स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रमा भएका लौठ सल्लाका रूख/वल्लावल्लीहरू ११
२.५.२ लौठसल्ला संरक्षण स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रमा भएका विरूवा र लाथ्राको विवरण १३
२.५.३ संचालन भएका क्रियाकलापहरू १४
भाग ३ : नतिजा तथा निष्कर्ष १५
भाग ४ : डडेल्धुराको लौठसल्ला संरक्षण कार्ययोजना खाका, २०८२ १६
४.१ लक्ष्य र उद्देश्य १६
४.२ क्रियाकलापहरू तथा तर्कपूर्ण खाका १७
सन्दर्भ सामग्रीहरू २१
अनुसूचीहरू : २२
अनुसूची १ : सामुदायिक वनको Bndry GPS Points २२
अनुसूचि २ : स्वःस्थानीय नमुना प्लट क्षेत्र GPS Points २४
अनुसूची ३ : लौठसल्ला रूख (पोल) विवरण-प्लट भित्र २५
अनुसूची ४ : लौठसल्ला पुनरूत्पादन (विरूवा र लाथ्रा) विवरण-प्लट भित्र २६
अनुसूची ५ : लौठसल्ला पुनरूत्पादन (विरूवा र लाथ्रा) विवरण-प्लट बाहिर र भित्र ३५
अनुसूचि ६ : खडेली सा.व.मा लौठसल्ला पाईने स्थानको GPS Coordinates ४५
अनुसूचि ७ : सामुहिक छलफलमा सोधिएका प्रश्नहरू ४५
अनुसूची ८ -स्थलगत फोटोहरू ४६

भाग १ : परिचय

१.१. डडेल्धुरा जिल्ला एक परिचय

नेपालको सुदुर पश्चिम प्रदेश अन्तरगत पर्ने डडेल्धुरा जिल्ला एउटा पहाडी जिल्ला हो । यस जिल्लाको पूर्वमा डोटी, पश्चिममा भारतको उत्तराखण्डको पिथौरागढ जिल्ला, उत्तरमा वैतडी, दक्षिणमा कैलाली र कञ्चनपुर जिल्ला रहेका छन् । नेपालको संघीय संरचना अनुसार यस जिल्लामा ५ गाउँपालिका (२९ वडाहरू) र २ नगरपालिका (२३ वडाहरू) रहेका छन । यो जिल्ला समुद्र सतहबाट ४६२ मिटर देखि २६३९ मिटर सम्म फैलिएको छ । यस प्रदेशका ९ वटा जिल्ला मध्ये डोटी, अछाम, बैतडी, दार्चुला, बझाङ र बाजुरा जिल्लामा जाने बाटो यहि डडेल्धुरा जिल्ला हुदै जान्छ । सुदुरपश्चिम प्रदेशको Hill Station को रूपमा रहेको तथा माथी उल्लेखित ६ वटै जिल्लाको प्रवेश बिन्दुको रूपमा रहेको डडेल्धुरा जिल्लाको महत्व सुदुरपश्चिम प्रदेशमै बिशेष रहेको छ । अमरगढी नगरपालिका बार्ड नं. ५ खलंगामा सदरमुकाम रहेको यो जिल्ला अत्यन्त मनोरम, भौगोलिक विविधतायुक्त, समथर भित्रि मधेस, चुरे श्रृङखला,महाभारत पर्वत, घना हरियाली वनजंगल, उग्रतारा, घटाल आदि धार्मिक महत्वका शक्ति पिठहरू, आलिताल,गन्याप ताल लगायत अन्य ताल तलैयाहरू, नदिनालाहरू, शिखर लेक जस्ता प्राकृतिक स्थलहरूको सौन्दर्यताले यो जिल्ला भरिपूर्ण छ, साथै यस जिल्लाको सदरमुकाममा अमरगढी किल्ला र अमरसिंह थापाको सालिकले झनै आकर्षण तुल्याएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस जिल्लाको जनसंख्या १,३९,६०२ रहेको छ जसमध्य पुरूष ६५,८९३ जना (४७.२%) र महिला ७३,७०९ जना (५२.८%) रहेका छन् र घरपरिवार संख्या ३१,१९३ रहेको छ ।

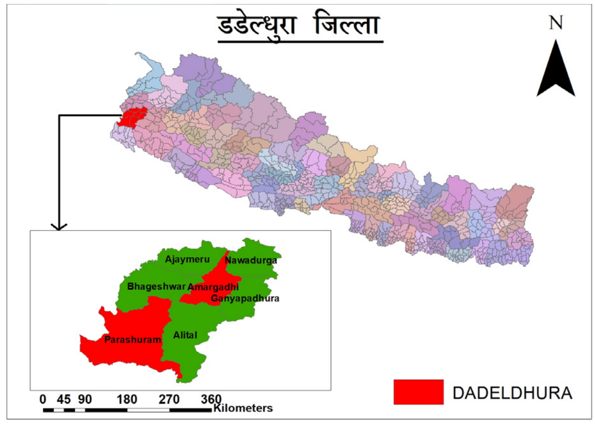

यस जिल्लाको कुल क्षेत्रफल १,५३,८०० हेक्टर रहेकोमा सो मध्य कृषि योग्य क्षेत्रफल २५,६१० हे. (१६.६%), बस्ति, नदीनाला र बाटोले ओगटेको क्षेत्रफल १३,४४५ हे. (८.७%) र वनले १,१४,७३६ हे. (७४.६%) क्षेत्रफल ओगटेको रेकर्डमा रहेकोमा **DFRS 2015 State of Nepal's Forest** अनुसार यस जिल्लामा वन १,११,३१२ हे. (७३.९%), अन्य वन (Other Wooded Land) १,९९७ हे. (१.३२%), र अन्य क्षेत्र ३७,३०३ हे. (२४.८%) गरि जम्मा १,५०,६१३ हे.क्षेत्रफल यस जिल्लाले ओगटेको छ ।

"हरियो वन, नेपालको धन" भन्ने देशको मुल नारा अनुसार **"हरियो वन, डडेल्धुराको धन"** भन्ने नाराले साच्चिकै डडेल्धुरा जिल्लामा सार्थकता पाउँने देखिन्छ । यस जिल्लाको लगभग ७५% भाग वन जंगल क्षेत्रले ओगटेको हुँदा दुर्लभ वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको वासस्थान, महत्त्वपूर्ण जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको पकेट क्षेत्र, स्वच्छ हावापानी, पर्यावरण र पानीको मुहानको स्रोतको रूपमा वन जंगल रहेको छ । यस वन जंगललाई जोगाउन सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन,महाभारत वन संरक्षण क्षेत्र, सरकारद्वारा व्यवस्थित वन र निजि वनको रूपमा दिगो संरक्षण र व्यस्थापन हुँदै आएको छ ।

१.२ नेपालमा पाईने लौठसल्लाको परिचय

लौठसल्ला सल्ला वर्ग भित्र पर्ने साना तथा मझौला कदको रूख तथा झाडीको रूपमा पाईने कोणधारी वनस्पति हो जसलाई अंग्रेजीमा यु (Yew) भनिन्छ साथै उच्च औषधीय मुल्य भएको जडिबुटी समेत भन्ने गरिन्छ (Poudel R.C.et al.,2012) । हालसम्म विश्वमा १३ प्रजातिका लौठ सल्ला पाईन्छन जसमध्य उत्तर र दक्षिण अमेरिकामा ४ प्रजाती, युरोपमा १ प्रजाती र एसियामा ८ प्रजातिका पाइन्छन (Gao et al.2007;Farjon 2010;Liu et al.2011) |

नेपालमा वनस्पतिहरूको अध्ययन अन्वेषण र पहिचानको कार्य बेलायती वनस्पति विज्ञ फ्रान्सिस बुखानन-हेमिल्टन (Francis Buchanan Hamilton) ले सन् १८०२ मा नेपाल भ्रमण गरे पश्चात सुरू भएको देखिन्छ । २० वर्षको अन्तराल पछी सन् १८२०-१८२१ तिर नेपालका वनस्पति प्रजातिहरूको जानकारी लिनको लागि नाथालिन वालिच (Nathaniel Wallich) नेपालको भ्रमण गरि काठमाण्डौको शिवपूरीबाट लौठसल्लाको नमुना संकलन गरि उक्त नमुनाको अभिलेखीकरण गर्ने क्रममा उनले सन् १८२६ को Tentamen florae Nepalensis मा उक्त शिवपुरीबाट संकलित लौठ सल्लाको नमुनाको नामाकरण ट्याक्सस नुसिफेरा (Taxus nucifera) गरे । नेपालमा ट्याक्सस पाईन्छन भन्ने सम्बन्धि आधिकारिक जानकारी त्यहीबाट सुरू भएको मानिन्छ । शिवपुरीको लौठसल्लाको अध्ययन गर्ने क्रममा जोसेफ जुकारीनिले सन् १८४३ मा शिवपुरीमा पाईने लौठसल्ला ट्याक्सस नुसिफेरा नभई टयाक्सस वालिचियना हो भनि नामाकरण गरे । सन् १९२८ मा बेलायती अध्येता पर्सिभल ल्यान्दन (Parceval landon) ले "Nepal " शिर्षकमा २ वटा पुस्तक प्रकाशन गरे जसमा Flora of Nepal शिर्षक अन्तर्गत Appendix XIV मा १३१ परिवार अन्तर्गतका ७५८ जाति र ट्याक्सस बकाटा सहित १७०२ प्रजातिका वनस्पतिहरूको नाम समावेश गरिएको छ । सन् १९६६ मा प्रकाशित The Flora of Eastern Himalaya नामक पुस्तक अनुसार नेपालको पूर्वी क्षेत्रमा पाईने लौठ सल्ला ट्याक्सस बकाटा उपप्रजाति वालिचियाना ***(Taxus buccata L.***subsp.wallichiana (Zucc.) Pilger) हो भनि उल्लेख भएकोमा सन् १९७१ मा प्रकाशित सोहि The Flora of Eastern Himalaya नामक दोर्सो संस्करण पुस्तक अनुसार शिवपुरीबाट संकलित नमुनालाई पनि ट्याक्सस बकाटा उपप्रजाति वालिचियाना भनिएको छ । वनस्पति विभागले प्रकाशित गरको क्याटलग अफ नेप्लिज भास्कुलर प्लान्टस् (१९७६), फ्लोरा अफ लाङटाङ एण्ड क्रस सेक्सन भेजिटेशन सर्भे (१९७६) र फ्लोरा अफ काठमाडौ भ्याली (१९८६) मा नेपालमा पाईने लौठसल्ला टयाक्सस बकाटा नभइ टयाक्सस वालिचियाना नै हो भनि उल्लेख गरिएको छ । जोसेफ डाल्टन हकरले प्रकाशन गरेको Flora of British India पुस्तक अनुसार खासिया पहाड दखि बर्माको माथिल्ला भाग हुदै यरोप र अमरिका सम्म फलिएको लौठसल्लालाई टयाक्सस बकाटा भनेका छन,तसर्थ नेपालमा टयाक्सस बकाटा लौठ सल्ला प्रजाति पाईदैन भन्ने एकिन भएको भनि उल्लेख भएको देखिन्छ (Bhatta et al.,2017) |

नेपाल लगायत हिन्दुकुश हिमालयमा तिन प्रजातिका लौठसल्ला रहेको तथ्य अन्तराष्ट्रिय जर्नलमा प्रकाशित भएको थियो । हिन्दुकुश हिमालय क्षेत्र भित्रका सबैभन्दा खतरामा परेका वनस्पति मध्य लौठसल्ला (ट्याक्सस) पनि पर्दछ । एन्टी-क्यान्सर ड्रग्सको उत्पादनको लागि व्यावसायिक उपयोग र केहि क्षेत्रहरूमा औषधि, काठ र घाँसको लागि स्थानीयको अत्यधिक प्रयोगको कारण विगत केहि दशकहरूमा हिन्दु कुश हिमालय क्षेत्रमा

प्राकृतिक लौठसल्लाको संख्या ९० % सम्म घटेको छ (Poudel R.C.et al.2012, Rajbhandari KR et al.2010 and 2012, Mulliken, T& P.Crofton 2008) |

नेपालका लौठसल्लाहरूलाई सन् २०१० सम्म ट्याक्सस बकाटा भनेर चिनिन्थ्यो र वन नियमवाली २०५१ को अनुसूचिमा ३ मा समेत नेपालमा पाईने लौठसल्ला ट्याक्सस बकाटा भनि उल्लेख गरिएको थियो । अध्ययन क्रममा वनस्पति विभाग अन्तर्गत राष्ट्रिय हर्वोरियम तथा वनस्पति प्रयोगशालाले क्याटालग अफ नेप्लिज फ्लावारिंग प्लान्ट्स-१ र सप्लिमेन्ट-१ क्रमश सन् २०१० र सन् २०१५ मार्फत नेपालमा तिन प्रजातिका ट्याक्सस (ट्याक्सस माइरेई, ट्याक्सस कन्तोर्टा र ट्याक्सस वालिचियाना) पाईने जानकारी तथ्यांक सहित अध्यावधिक गरेको पाईन्छ । तसर्थ नेपालमा पारिस्थितिक र आनुवंशिक रूपमा तिन प्रकारका ट्याक्सस (लौठ सल्ला) प्रजातिहरू पाईन्छन । जसमध्य ट्याक्सस कन्टोर्टा ***(Taxus contorta)***, एक पश्चिमी हिमालयन समशितोष्ण प्रजाति हो र यो प्रजाति पश्चिम नेपालको दार्चुला जिल्लाबाट मध्य नेपालको गोर्खा जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रसम्म फैलिएको छ भने ट्याक्सस माइरेई ***(Taxus maireii)***, एक मध्य नेपालमा पाईने प्रजाति हो जुन काभ्रेपलान्चोक, मकवानपुर् र सिन्धुलीको केहि क्षेत्रमा छरिएर रहेको पाईएको छ । साथै ट्याक्सस वालिचियाना ***(Taxus wallichiana)***, एक पूर्वी हिमालय प्रजाति हो जुन ताप्लेजुङ देखि मध्य नेपालको बाग्लुंग जिल्लाको दक्षिण पुर्व भागसम्म फैलिएको छ । त्यसकारण नेपालमा ट्याक्सस बकाटा भन्ने लौठ सल्ला प्रजाति नेपालमा पाइदैन रहेछ भन्ने एकिन भयो र वन नियमावली २०५१ लाई सन् २०१५ मा पाँचौ पटक संशोधन गरि वन नियमावली २०५१ को अनुसूची ३ मा जडिबुटी भित्र यी तिनै लौठसल्लालाई अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ । साथै हालको वन नियमावली २०७९ को अनुसूची ७ मा पनि लौठसल्ला (Taxus spp.) प्रजातिलाई समावेश गरिएको छ । (Rajbhandari KR et al.2010 and 2015, Bhatta et al.,2017,Forest regulation 1995 and 2022, https://threatenedtaxa.org,26 September 2023) |

तसर्थ नेपालमा पारिस्थितिक र आनुवंशिक रूपमा तिन प्रकारका ट्याक्सस (लौठ सल्ला) प्रजातिहरू पाईन्छन जसमा ट्याक्सस कन्टोर्टा ***(Taxus contorta)***, ट्याक्सस माइरेई ***(Taxus maireii)*** र ट्याक्सस वालिचियाना ***(Taxus wallichiana)*** रहेका छन् । हालसम्मको तथ्यांक हेर्दा ट्याक्सस कन्टोर्टा ***(Taxus contorta)*** प्रजाति सुदूरपश्चिम प्रदेशको डोटी, अछाम, बझाङ, बाजुरा, दार्चुला र वैतडी गरि ६ जिल्ला र कर्णाली प्रदेशको हुमला, जुम्ला, मुगु, कालिकोट, डोल्पा र जाजरकोट गरि ६ जिल्ला र लुम्बिनी प्रदेशको सल्यान र रोल्पा गरि २ जिल्ला र गण्डकी प्रदेशको गोर्खा, मनाङ, मुस्ताङ र बागलुङ गरि ४ जिल्लामा पाईने अभिलेखीकरण गरिएको छ । यसरि हालसम्म हेर्दा नेपालको १८ वटा जिल्लामा ट्याक्सस कन्टोर्टा ***(Taxus contorta)*** लौठसल्ला प्रजाति पाईने उल्लेख छ । साथै अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र,खप्तड राष्ट्रिय निकुन्ज,रारा राष्ट्रिय निकुन्ज र ढोरपाटन शिकार आरक्ष गरि ४ वटा संरक्षित क्षेत्रमा ट्याक्सस कन्टोर्टा ***(Taxus contorta)*** लौठसल्ला प्रजाति पाइने अभिलेख छ । नेपालमा पाइने यस ट्याक्सस कन्टोर्टा ***(Taxus contorta)*** लौठसल्ला प्रजातिलाई CITES को Appendix–II र IUCN को red list मा संकटापन्न (Endangered) प्रजातिमा सुचिकृत गरिएको छ | (Bhatta et al.,2017,Forest regulation 1995 and 2022 (2079 B.S.), https://threatenedtaxa.org, 26 September 2023, department of plant resource's "plant fact sheet 2021",https://www.iucnredlist.org/search)

१.३ डडेल्धुरा जिल्लामा पाईने लौठसल्लाको परिचय

स्थानीय नाम : लुइत, लुइठ, जेम्बरसिङ्ग, लौठसल्ला, तालिसपत्र

अंग्रेजी नाम : Western Himalayan Yew

वैज्ञानिक नाम : टयाक्सस कन्टोर्टा *(Taxus contorta* Griff.)

पर्यावाची नाम : टयाक्सस फुयाना *(Taxus fauna* Nan Li and R.R Mill)

वनस्पतिक परिवार : Taxaceae

वनस्पतिको स्वरूप : रूख

नेपालको पश्चिमी भेगमा पाईने यो वनस्पति लौठसल्लाको विभिन्न प्रजाति मध्यको टयाक्सस कन्टोर्टा भन्ने प्रजाति हो जसलाई अंग्रेजीमा Western Himalayan Yew समेत भन्ने गरिन्छ । यो लौठसल्ला ट्याक्सस कन्टोर्टा (Taxus contorta), एक पश्चिमी हिमालयन समशितोष्ण प्रजाति हो र यो प्रजाति पश्चिम नेपालको दार्चुला जिल्लाबाट मध्य नेपालको गोर्खा जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रसम्म फैलिएको छ भने यो प्रजाति नेपाल लगायत उत्तर-पश्चिम भारत, चिनको तिब्बत जिलोंग उपत्यका, पूर्वी अफगानिस्तान र उत्तरी पाकिस्तान क्षेत्रमा पाईन्छ । यो २५ देखि ३० मिटरसम्म अग्लो हुने सदावहार रूख वर्गको वनस्पति हो । यो समुद्र सतहबाट २००० मि.देखि ३५०० मिटर उचाई सम्मको जंगलहरूमा पाईने तालिसपत्र, फिरफिरे, सल्लो, गुराँस, खस्रु र ठिंग्रेसल्लाहरू संगै मिसिएर रहेको हुन्छ । यो प्रजाति विशेष गरि उत्तरी-पुर्व र उत्तरी-पश्चिम मोहाडामा राम्रो संग हुर्केको पाईन्छ । यसका पातहरू मसिनो, लाम्चा र टुप्पो काँडा जस्तो चुच्चो परेको हुन्छ । यसको फुल लाग्ने समय फाल्गुन-वैशाख हो भने फल लाग्ने समय श्रावण-मंसिर हो जुन कप आकारमा रातो रंग को हुन्छ (Bhatta et al.,2017) |

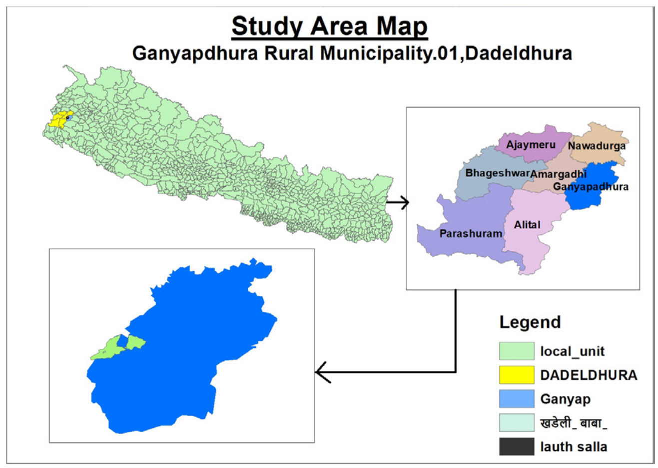

डडेल्धुरा जिल्लामा अवस्थित महाभारत वन क्षेत्रको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण तथा स्थानीय बुद्दिजिबी, जेष्ठ नागरिक र सामुदायिक वनका पदाधिकारीलाई सामुहिक छलफल गर्दा यस डडेल्धुरा जिल्लाको ३ पालिका अमरगढी न.पा.३ चिरकिट्टे, भागेश्वर गा.पा.५ किल्लेखर्क धुरा र गन्यापधुरा गा.पा.१ को गन्यापताल क्षेत्र र खडेलीबाबा सामुदायिक वन भित्र लौठसल्ला पाईने रहेछ । यो लौठसल्ला खडेलीबाबा सामुदायिक वनमा समुद्र सतहबाट लगभग २१०० मिटर देखि २३०० मिटर सम्म उचाईमा खस्रु, ओखर, काउँलो, बाँझ, गुराँस आदि प्रजातिसंग मिसिएर यो लौठसल्ला पाईएको छ । यस सामुदायिक वनको समुद्र सतहबाट २१२८ मिटर, २१५० मिटर र २२६० मिटर गरि तिन स्थानमा यो लौठसल्ला रहेको छ । यहाँका स्थानीयबाट यस लौठसल्लालाई लुइथ भनि चिनिने र पहिले खडेलि बाबा सामुदायिक वन भित्र धेरै मात्रामा विरूवा

देखि रूख सम्मका लौठसल्ला पाइने थिए भन्ने कुरा सुन्न तथा देख्न पाईन्छ । साथै डिभिजन वन कार्यालय, डडेल्धुरा र वनस्पति अनुसन्धान केन्द्र कैलालीको सहकार्यमा डडेल्धुरा जिल्लाको साहुखर्क लगायतका क्षेत्रमा लौठसल्ला संरक्षणका लागि प्रचार प्रसार तथा जनचेतना अभिबृद्वी प्रयोजनका लागि होर्डिंङ बोर्डहरू राखिएको र जसमा डडेल्धुरा जिल्लाको महाभारत श्रींखलाको कफाली डाँडा आसपासको क्षेत्रमा (समुद्र सतह २५५० मिटर) ***Taxus contorta*** प्रजातिको लौठसल्ला पाईन्छ भन्ने कुरा अभिलेखीकरण गरिएको पाईएको देखिन्छ । तसर्थ यस जिल्लामा थप लौठसल्ला सम्बन्धि अध्ययन अनुसन्धान गर्न सके यस डडेल्धुरा जिल्लामा अन्य स्थानमा समेत लौठसल्ला पाउन सकिने प्रवल संभावना रहेको स्थानीयबाट सुन्न पाईन्छ ।

यसको काठ एकदम बलियो र पानीले पनि सजिलै संग नकुहाउने हुँदा विगत देखि मन्दिर निर्माणका लागि बैतडी लगायत अन्य जिल्लाबाट मान्छे आई देव काठका लागि रूखहरू कटान गरेको हामीलाई थाहा छ । मन्दिर निर्माणका अलावा यसको काठ खम्बा/बल्लाबल्लिको रूपमा घरायसी प्रयोजनमा उपयोग भएको र यसको महत्त्व नबुझेको कारण यस सामुदायिक वन क्षेत्रबाट धेरै लौठसल्लाको संख्या घटेको छ भन्ने कुरा सामुदायिक वनका पदाधिकारी तथा स्थानीयबाट सुन्न तथा देख्न पाईन्छ । उच्चतम औषधीय मुल्य भएको यस वनस्पतिको जनचेतना र प्रचार प्रसारको कमीका कारण जथाभावी रूख विरूवा कटान,घरायसी प्रयोजन र धार्मिक कलाकृतिका लागि रूख कटान भई हाल यस क्षेत्रमा लौठसल्लाको विरूवाको संख्या दिनानुदिन घट्दै गैरहेको देखिन्छ ।

अन्य दुई ठाउँमा पाईएको भन्दा सबै भन्दा माथिल्लो उचाई २२६० मिटरमा विरूवा,लाथ्रा र पोल साईज गरि बढी संख्यामा लौठसल्ला पाईएको र यी लौठसल्लाका प्राय जसो सबै वनस्पतिमा बोक्रा ताँछेको र बोक्रा ताँछेका कारण केहि लौठसल्लाका वनस्पति मरिसकेको र केहि मर्न सक्ने प्रवल संभावना देखिएको छ । बोक्रा ताँछेको प्रकृति हेर्दा मानिसले नभई कुनै वन्यजन्तुद्वारा यस वनस्पतिमा आउने सुगन्धका कारण कुनै प्रयोजनका लागि आफ्नो शरीर या दात उक्त विरूवाहरूमा घस्रेको अनुमान गर्न सकिन्छ । प्राय जसो लौठ सल्लाको विरूवा बोक्रा तांछेका कारण मरेको देखिन्छ । तसर्थ यस वनस्पतिको समयमा नै दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन नगरे, भावी समयमा लोप हुदै गई सकिने अवस्थामा रहेकोले यसको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न अति आवश्यक रहेको छ ।

उपयोगिताः यो विरूवा ट्याक्सोलको प्राकृतिक स्रोतका लागि विश्वव्यापी रूपमा प्रख्यात छ जुन पाठेघर, स्तन, फोक्सो, अन्ननली, छाला र टाउकोको क्यान्सर उपचारका लागि प्रयोग हुँदै आएको छ । यसको काठलाई घरायसी औजारहरू, धार्मिक कलाकृतिहरू र निर्माणका लागि अत्यधिक मुल्यवान मानिन्छ (Bhatta et al.,2017) |

कानुनि प्रावधान :

नेपालका वानस्पतिक स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र दिगो उपयोग मार्फत् देशको आथिक विकास गर्ने उद्देश्यका साथ नेपाल सरकारले लौठसल्ला सहित ३३ औषधोपयोगी वनस्पति प्रजातिलाई अनुसन्धान तथा खेती प्रविधि विकासका लागि प्राथमिकतामा राखेको छ ।

नेपाल राजपत्र २०८० अनुसार वनस्पति विभागको सिफारिसमा वन तथा भू-संरक्षण विभागको स्वीकृति लिएर नेपाल भित्र प्रशोधन गरि सारतत्व निकासी गर्न अनुमति पाएको अवस्थामा बाहेक लौठसल्ला (Taxus spp.) विदेश निकासी गर्न प्रतिबन्ध लगाएको छ ।

वन नियमावली २०७९ अनुसार अनुसूचि ७ मा व्यवस्था गरेको लौठसल्ला (Taxus spp.) लाई डिभिजन वन कार्यालयबाट संकलन इजाजत लिएर मात्र संकलन गर्न पाउने कानुनि प्रावधान रहेको छ ।

भाग २ : लौठ सल्लाको अध्ययन तथा संरक्षण कार्यक्रम

२.१ संरक्षण स्थल छनौट

डडेल्धुरा जिल्लाको महाभारत वन क्षेत्रमा लौठसल्ला पाईन्छ भनेर उल्लेख भएता पनि लौठसल्ला हो वा होइन?, हो भने कुन प्रजातीको लौठसल्ला हो भन्ने एकिन भने भएको थिएन । डडेल्धुरा जिल्ला गन्यापधुरा गा.पा.०१ भाँत्काडा स्थित महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेली बाबा सामुदायिक वनको पहिलो खण्डमा स्रोत सर्वेक्षण गर्दा लौठसल्ला जस्तो प्रजाति पाईन्छ भन्ने एकिन भएको र सो सम्बन्धमा स्थानीयलाई सोधपुछ गर्दा उक्त प्रजातिलाई स्थानीयले लुईठ भनि चिनिने, सा.व.मा पहिले धेरै संख्यामा पाईने र बलियो काठ/वल्लावल्ली साथै मन्दिरमा देव काठका रूपमा प्रयोग गर्ने गरेकोले हाल एकदम कम संख्यामा पाईएको भन्ने जानकारी पाईएको थियो । साथै डिभिजन वन कार्यालय,डडेल्धुरा र वनस्पति अनुसन्धान केन्द्र कैलालीको सहकार्यमा डडेल्धुरा जिल्लाको साहुखर्क लगायतका क्षेत्रमा लौठसल्ला संरक्षणका लागि प्रचार प्रसार तथा जनचेतना अभिबृद्वी प्रयोजनका लागि होर्डिङ बोर्डहरू राखिएको र जसमा डडेल्धुरा जिल्लाको महाभारत श्रींखलाको कफाली डाँडा आसपासको क्षेत्रमा (समुद्र सतह २५५० मिटर) Taxus contorta प्रजातिको लौठसल्ला पाईन्छ भन्ने कुरा अभिलेखीकरण गरिएको पाईए पश्चात वैतडी जिल्लामा संरक्षण गरिएको लौठसल्ला प्लटको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गरि दुवै जिल्लाको वनस्पतिलाई भिडाउँदा दुवै जिल्लाको वनस्पति प्रजाति उस्तै देखिएको हुँदा डडेल्धुरा जिल्लाको महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेली सा.व.भित्र पनि लौठसल्ला पाईन्छ भन्ने प्रमाणित भएको थियो ।

डिभिजन वन कार्यालय,डडेल्धुराको आ.व.२०८१/०८२ को संघीय सशर्त अनुदान तर्फ जडिबुटी विकास कार्यक्रम अन्तर्गतको प्राकृतिक रूपमा रहेका जडिबुटी संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि सब डिभिजन वन कार्यालयहरूलाई उक्त कार्य संचालन गर्न सकिने संभाव्य स्थलहरू छनौट गर्न लगाउँदा गन्यापधुरा गाउँपालिका वडा नं.०१ को महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेलीबाबा सा.व.भित्र प्राकृतिक रूपमा लौठसल्ला पाईने र उपभोक्ताले उक्त जडिबुटी संरक्षण गर्न चासो देखाए पश्चात महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेली बाबा सामुदायिक वन क्षेत्र छनौटमा परेको हो ।

डडेल्धुरा जिल्लाको ७ वटा न.पा./गा.पा.मध्य गन्यापधुरा गा.पा.०१ अन्तर्गत खडेली बाबा सामुदायिक वन क्षेत्र पर्दछ। डिभिजन वन कार्यालयद्वारा डडेल्धुरा जिल्ला अन्तर्गत हालसम्म स्थानीय जनताद्वारा वनको संरक्षण, व्यस्थापन तथा उपभोग गर्ने उद्देश्यले हालसम्म ५७९ वटा सामुदायिक वन हस्तान्तरण गरिएको छ । जसमध्य वनको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापनको उद्देश्यले वि.स. २०५४/०३/३१ मा श्री खडेली बाबा सा.व.को रूपमा र वि.सं. २०५४/१०/०१ मा श्री भुमिराज सा.व.को रूपमा डिभिजिन वन कार्यालय, डडेल्धुराले सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहलाई हस्तान्तरण गरी वन व्यवस्थापन क्रियाकलाप सञ्चालन हुदै आएकोमा दुबै खडेली सा.व.र भुमिराज सा.व.को उपभोक्ताहरू एउटै रहेको हुनाले सुदुरपश्चिम प्रदेश वन नियमावली २०७९ को नियम ३४ (२) बमोजिम अन्य सा.व.मा उपभोक्ता रहेको व्यक्ति वा निजको परिवारको कुनै सदस्य अर्को सा.व.मा सहभागी हुन नपाउने कानुनि प्रावधान अनुसार दुवै भूमिराज सा.व.र खडेली बाबा सा.व.लाई एकीकरण गरि पुर्वः कैलपाल महिला सा.व.र देउपाल सा.व., पश्चिमः महाभारत वन, उत्तर : ठाटा खोला र भात्कांडा बजार र दक्षिणः तुसरानी खोला र लामचुचुरे सा.व.यति चारकिल्ला भित्र पर्ने प्राकृतिक किसिमको राष्ट्रिय वन भित्रको ३८०.८२ हे.वन क्षेत्रलाई खडेली बाबा सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह नामाकरण हुने गरि मिति २०८१/१२/०५ गते संशोधित कार्ययोजना स्वीकृत भई खडेली बाबा सामुदायिक वनको रूपमा संरक्षण,संवर्द्वन र व्यवस्थापन गर्दै आइराखिएको छ । यस वन क्षेत्रलाई २ खण्डमा विभाजन गरि व्यवस्थापन गरिएको छ र २ खण्ड मध्य खण्ड १ मा उच्च मुल्यको जडिबुटी लौठसल्ला र लोक्ता पाईन्छन (स्रोतः सामुदायिक वनको कार्ययोजना) ।

खडेली बाबा सा.व.भित्र लौठसल्ला पाईन्छ भन्ने एकिन भएपश्चात डिभिजन तथा सब डिभिजन वन कार्यालय र सामुदायिक वनका पदाधिकारीहरूको संयुक्त टोलिद्वारा पुनः सामुदायिक वन भित्र स्थलगत अनुगमन निरिक्षण गर्दा उक्त सामुदायिक वनको सबै ठाउँमा नभई सामुदायिक वनको समुद्र सतहबाट २१२८ मिटर, २१५० मिटर र २२६० मिटर गरि फरक फरक तिन ठाउँ (स्थान) मा केहि मात्रामा लौठसल्ला पाईएको थियो । अन्य दुई ठाउँमा पाईएको भन्दा सबै भन्दा माथिल्लो उचाई २२६० मिटरमा विरूवा,लाथ्रा र पोल साईज गरि बढी संख्यामा लौठसल्ला पाईएको र यी लौठसल्लाका प्राय जसो सबै वनस्पतिमा बोक्रा ताँछेको र बोक्रा ताँछेका कारण केहि लौठसल्लाका वनस्पति मरिसकेको र केहि मर्न सक्ने प्रवल संभावना देखिएको र अन्य जडिबुटी जस्तै लोक्ता आदि समेत सो स्थानमा पाईने हुनाले उक्त जडिबुटीहरूको संरक्षण समेत हुने भएकाले २२६० मिटर उचाईको स्थानलाई लौठसल्ला संरक्षण कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य राखियो । सोहि अनुरूप २२६० मिटर उचाईको स्थानमा लौठसल्ला पाउने क्षेत्रको GPS द्वारा सर्वे गरि हेर्दा उक्त सा.व.को खण्ड १ को सो स्थानमा लौठसल्ला पाउने क्षेत्र लगभग १.५ हे.रहेको र न्यून बजेटका कारण हाल १ हे.वन क्षेत्रलाई लौठसल्ला स्व-स्थानिय नमुना प्लट निर्धारण गरि छनोट गरिएको थियो ।

मिति २०८१/१२/०५ गते स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको खडेली बाबा सा.व.को कार्ययोजनामा समेत सा.व.मा प्रति हे.लौठसल्ला विरूवा संख्या २१,लाथ्रा संख्या ४२,पोल संख्या ६.३ र रूख संख्या ०.८ रहेको छ । उक्त सा.व.को कार्ययोजनामा **५.५.१ को गः गैरकाष्ठ वन पैदावार तथा जडिबुटीको व्यवस्थापन अन्तर्गत सा.व.मा भएका उच्च मुल्यका जडिबुटीहरू जस्तै लौठसल्ला, सतुवा, चिराईतो, पाखनवेद, अल्लो, लोक्ता, झ्याउँ, अमला आदिको नमुना प्लट निर्माण गरि प्रचारप्रसार साथै जनचेतना अभिवृद्धि गरि जडिबुटीहरूको दिगो संरक्षण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ (स्रोतः सामुदायिक वनको कार्ययोजना) ।**

२.२ उद्देश्यहरू :

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य खडेली बाबा सामुदायिक वन क्षेत्र भित्र रहेको लौठसल्लाको संरक्षण, अवस्था एकिन गर्नुका साथै संरक्षणमा देखिएका मुख्य समस्याको पहिचान गर्ने रहेको छ । स्थानीय समुदायलाई लौठसल्लाको महत्त्व, संरक्षण तथा व्यवस्थापनका विषयमा जानकारी गराई सचेत गराउने उद्देश्य रहेको छ । यसका अतिरिक्त निम्नानुसारको उद्देश्य राखिएको छ :

- लौठसल्ला,लोक्ता आदि गैरकाष्ठ वन पैदावारको प्राकृतिक वासस्थान (स्व-स्थान) को दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने,
- लौठसल्ला र लोक्ताको Ex–situ conservation को पर्वद्वनका लागि seeds (बीउ) को संरक्षण र उत्पादन गर्ने,
- गैरकाष्ठ वन पैदावारको संरक्षण, पर्वद्वन तथा व्यवस्थापनबाट स्थानीयको आयआर्जन बृद्वी गर्ने,
- लौठसल्ला र लोक्ता पाईने क्षेत्रमा अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावार, वनस्पति तथा वन्यजन्तुको संरक्षण र पर्वद्वन गर्ने,
- गैरकाष्ठ वन पैदावार तथा वनजंगल संरक्षण तथा व्यवस्थापनको लागि स्थानीय जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरू संचालन तथा प्रचार प्रसार गर्ने,
- आन्तरिक तथा बाहय पर्यटन पर्वद्वन गर्ने,
- राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा टेवा पुर्याउने

२.३ कार्यक्रम संचालन विधि तथा नतिजा

२.३.१ प्रारम्भिक सर्वेक्षण तथा क्षेत्र छनौट

सब डिभिजन वन कार्यालयका कर्मचारी र सामुदायिक वन उपभोक्ताहरू संगको छलफल गरि खडेली बाबा सामुदायिक वन क्षेत्र भित्र स्थलगत अनुगमन गर्दा यस खडेली बाबा सामुदायिक वनको सबै ठाउँमा नभई सामुदायिक वनको समन्द्र सतहबाट २१२८ मिटर, २१५० मिटर र २२६० मिटर गरि फरक फरक तिन ठाउँ (स्थान) मा केहि मात्रामा लौठसल्ला पाईएको थियो । अन्य दुई ठाउँमा पाईएको भन्दा सबै भन्दा माथिल्लो उचाई २२६० मिटरमा विरूवा,लाथ्रा र पोल साईज गरि बढी संख्यामा लौठसल्ला पाईएको र यी लौठसल्लाका प्राय जसो सबै वनस्पतिमा बोक्रा ताँछेको र बोक्रा तांछेका कारण केहि लौठसल्लाका वनस्पति मरिसकेको र केहि मर्न सक्ने प्रवल संभावना देखिएको र अन्य जडिबुटी जस्तै लोक्ता आदि समेत सो स्थानमा पाईने हुनाले उक्त जडिबुटीहरूको संरक्षण समेत हुने भएकाले २२६० मिटर उचाईको स्थानलाई लौठसल्ला संरक्षण कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य राखियो । सोहि अनुरूप २२६० मिटर उचाईको स्थानमा लौठसल्ला पाउने क्षेत्रको GPS द्वारा सर्वे गरि हेर्दा उक्त सा.व.को खण्ड १ को सो स्थानमा लौठसल्ला पाउने क्षेत्र लगभग १.५ हे.रहेको र न्यून बजेटका कारण हाल १ हे.वन क्षेत्रलाई लौठसल्ला स्व-स्थानिय नमुना प्लट निर्धारण गरि छनोट गरिएको थियो । तसर्थ १ हे.प्लट क्षेत्र भन्दा बाहिर पनि लौठसल्लाका विरूवा तथा लाथ्राहरू पाईएको छ । त्यसकारण आगामी वर्ष यस १ हे.प्लट क्षेत्रमा थप क्षेत्र थप गरि संरक्षण कार्यक्रम गर्न सकियो भने यस स्थानमा पाईने सम्पूर्ण लौठसल्लाको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

यस लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्र भात्कांडा बजारबाट पश्चिम दिशा तर्फ लगभग २ कि.मि.टाढा रहेको छ । जुन भात्कांडा बजारबाट लगभग १.५ घण्टा देखि २ घण्टा सम्म पैदल हिडेर पुग्न सकिन्छ ।

लौठसल्ला पाईने क्षेत्र तलको GIS तथा Google नक्शामा देखाईएको छ ।

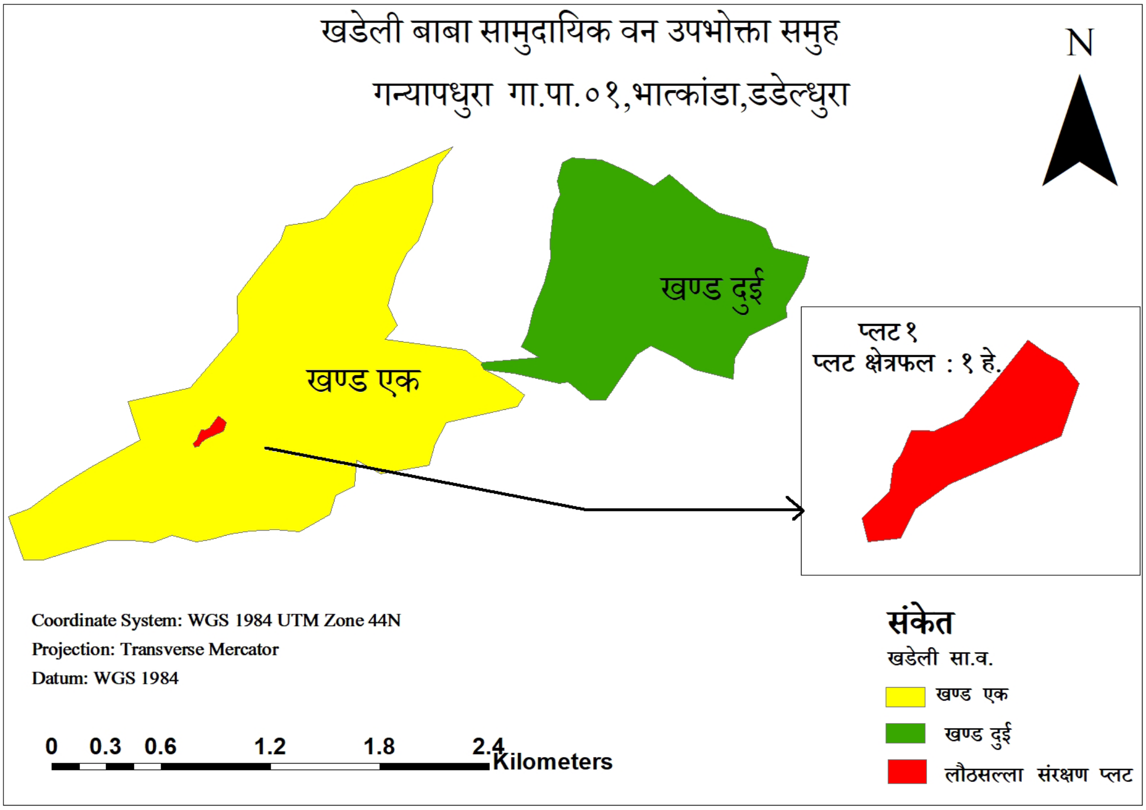

नक्शा नं.१ : लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रको GIS नक्शा

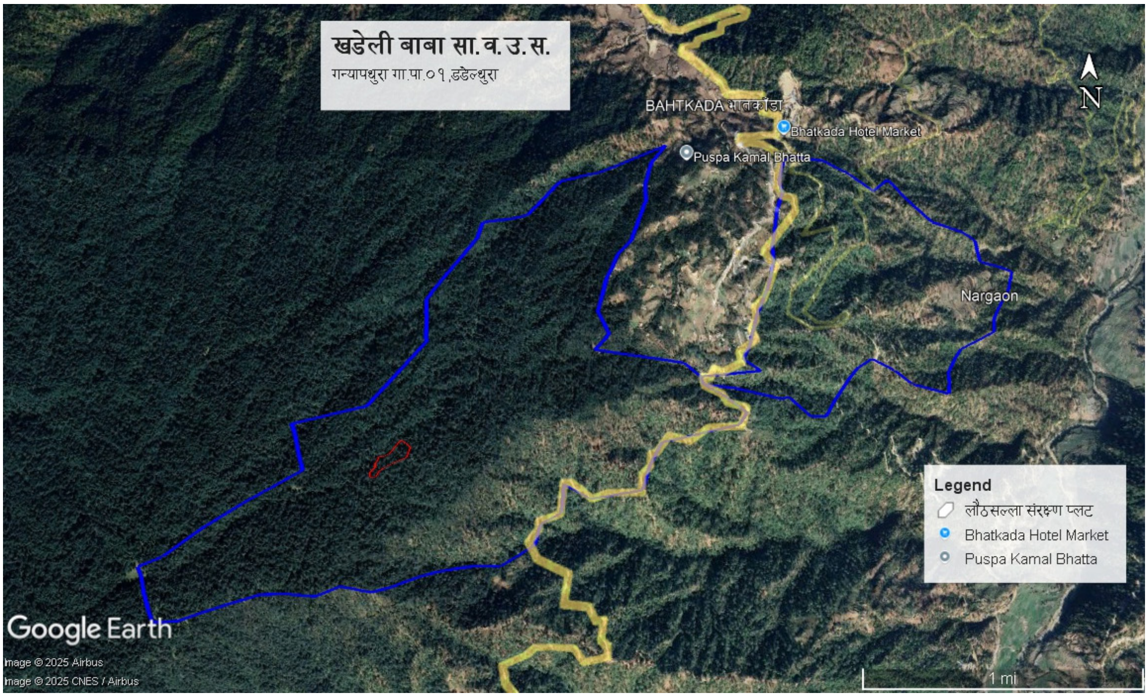

नक्शा नं.२ : कार्यक्रम संचालन गरिएको स्थानको Google नक्शा

२.४ लौठसल्लाको वितरण र अवस्थाको स्थलगत तथ्यांक संकलन

२.४.१ प्रारम्भिक जानकारी संकलन

यस अन्तर्गत उक्त क्षेत्रको वनको सामान्य सम्भाव्य क्षेत्रको पहिचान, अवस्था, त्यहाँ पाईने मुख्य वनस्पति प्रजाति, त्यसको वितरण, संरक्षणमा देखिएका समस्याहरूको बारेमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहका उपभोक्तासंग छलफल गरी जानकारी लिईएको थियो ।

२.४.२ तथ्यांक संकलन :

लौठसल्लाको तथ्यांक संकलन वन स्रोत सर्वेक्षण मार्फत गरिएको थियो । तथ्यांक संकलन गर्न GPS, साधारण टेप जस्ता उपकरणहरूको प्रयोग गरिएको थियो । लौठसल्ला (Taxus contorta) को स्थिति, वितरण, संरक्षणमा देखिएका समस्याहरू थाहा पाउन जैविक-भौतिक तथा सामाजिक तथ्यांक क्रमशः संकलन गरिएको थियो ।

२.४.३ लौठसल्ला स्रोत सर्वेक्षण

लौठसल्लाको स्रोत सर्वेक्षण गर्नुको औचित्य वन स्रोतको हालको वास्तविक अवस्था पहिचान गरि वन व्यवस्थापन योजन तर्जुमा गर्नु हो । वन स्रोत सर्वेक्षण र विश्लेषणबाट लौठसल्लाको अवस्था पत्ता लगाई संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न सजिलो हुन्छ । सामुदायिक वन समुहसंगको छलफलबाट प्राप्त जानकारी अनुसार

लौठसल्ला उपलब्ध भएको क्षेत्रको लौठसल्लाको अवस्था पत्ता लगाउन रूख, पोल, लाथ्रा र विरूवा सबै साईजका लागि पूर्ण गणना (Complete Enumeration) गरि प्रत्य विरूवा र लाथ्राको संख्या र GPS Coordinates तथा पोल र रूखको व्याँस, उचाई र GPS Coordinates नोट गरिएको थियो ।

२.५ स्रोत सर्वेक्षण तथ्यांक विश्लेषण र यसको नतिजा

२.५.१ लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रमा भएका लौठ सल्लाका रूख/वल्लावल्लीहरू

यस क्षेत्रमा लौठसल्लाको पूर्ण गणना (Complete Enumeration) गर्दा व्यास १० से.मि.भन्दा बढी भएका ८ वटा लौठसल्लाका पोल साईजका रूखहरू पाईएका छन । जस मध्य व्यास (DBH) १० देखी १५ से.मी.सम्म भएका ७ वटा र १५ देखि २० से.मि.सम्म भएको १ वटा पोल मात्र पाईएको छ भने यस क्षेत्रमा लौठसल्लाका ठुला रूखहरू भने छैनन । यो प्रजाति विशेष गरि खस्रु, बाँझ, काउलो, तिम्सु, ओखर, पांगर, गढीयो आदि जस्ता प्रजाति संग मिसिएर रहेको अवस्थामा नोट गरिएको थियो । (नोटः स्थलगत अनुगमन गर्दा लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्र भन्दा बाहिर क्षेत्रमा समेत लौठसल्ला का रूखहरू पाईएका छैनन र थप विस्तृत रूपमा यस क्षेत्रमा अध्ययन अनुगमन गर्न सके लौठसल्ला पोल र रूख प्रजाति र संख्या बढ्न सक्दछन ।)

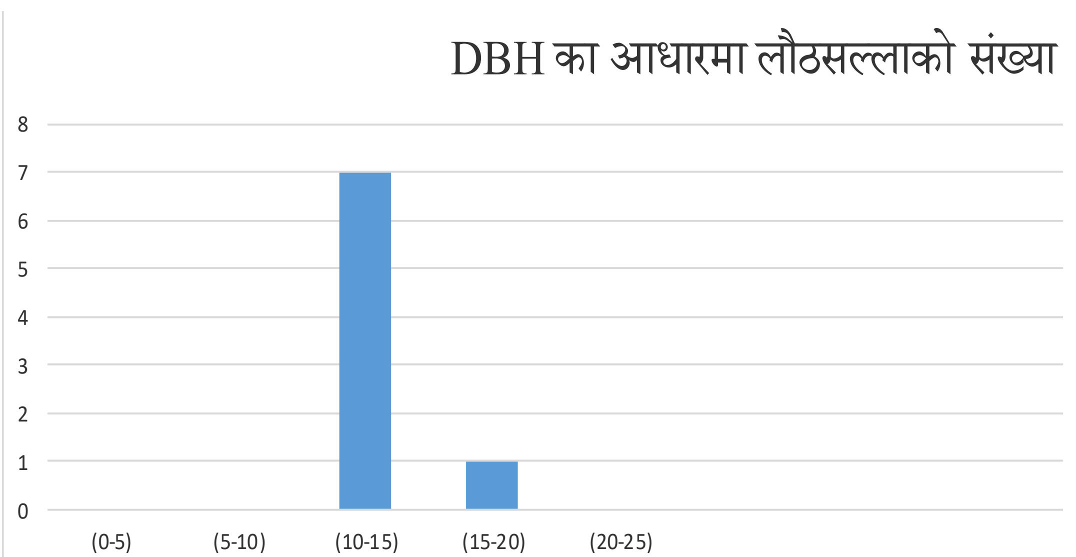

चार्ट नं.१ : व्यास (DBH) अनुसारको लौठसल्लाको पोल संख्या

उक्त क्षेत्रमा लौठसल्लाको वितरण तलको नक्शाबाट देखाउन खोजिएको छ ।

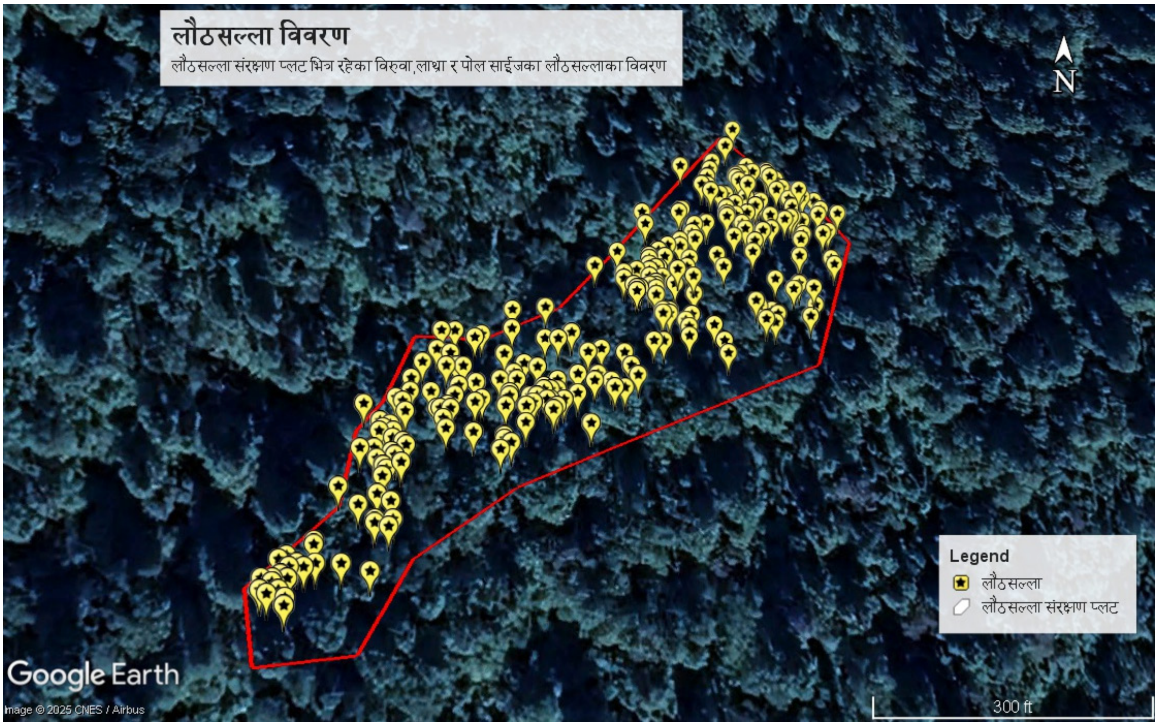

नक्शा नं.४ : लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रमा भएका विरूवा, लाथ्राको विवरण

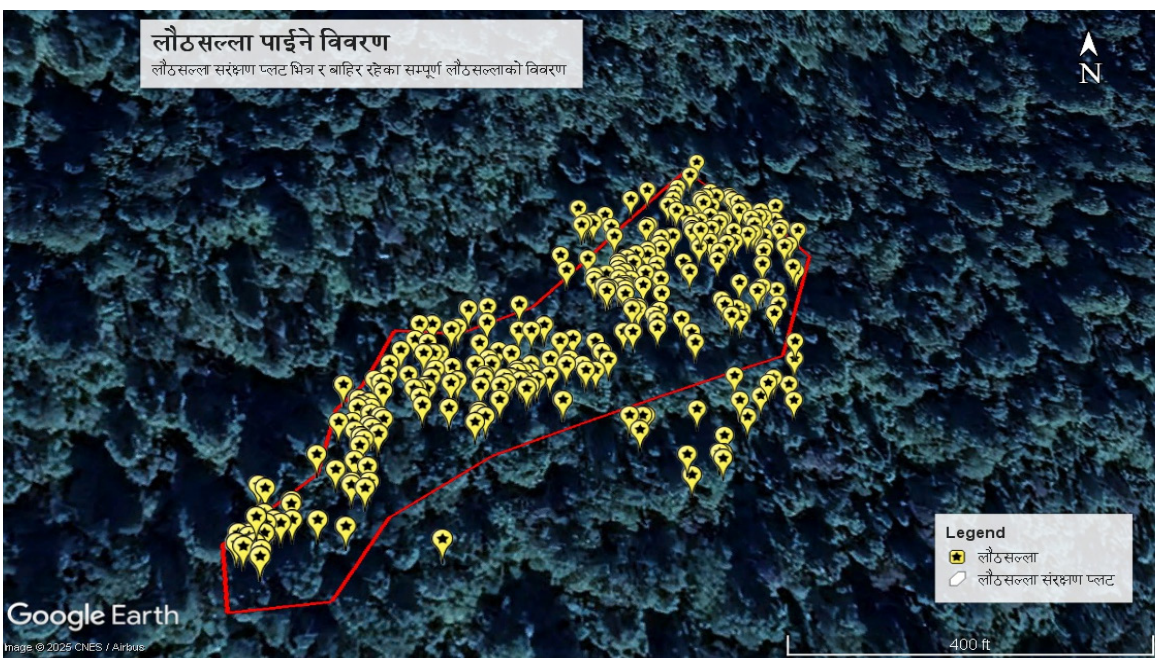

नक्शा नं.५ : लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्र भित्र र बाहिर रहेका विरूवा, लाथ्रा र पोलको विवरण

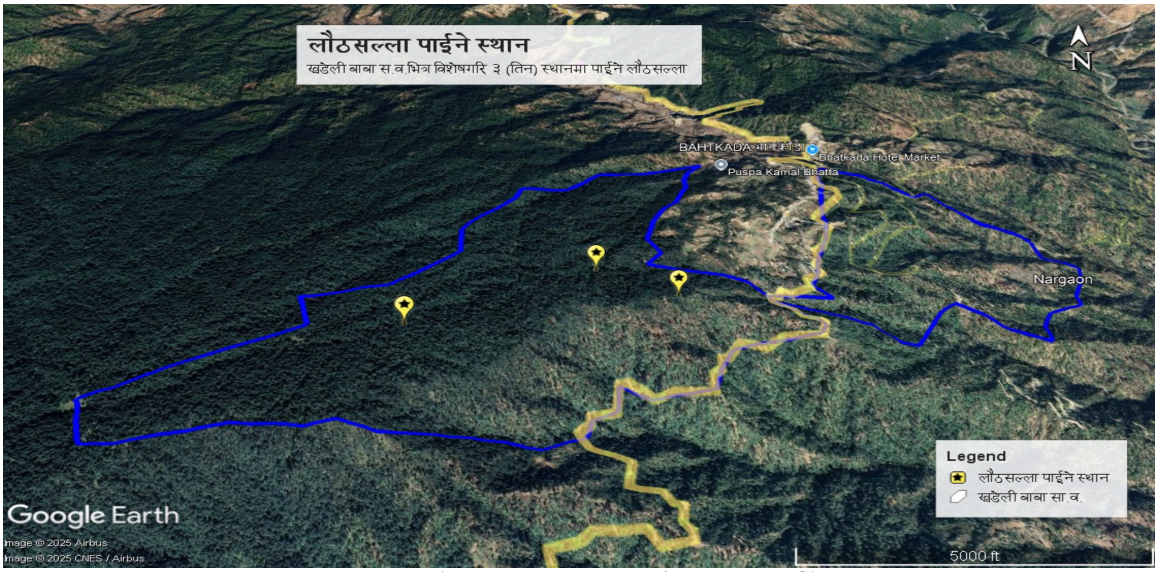

नक्शा नं.५ : खडेली बाबा सा.व.मा लौठसल्ला पाईने स्थान

२.५.२ लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रमा भएका विरूवा र लाथ्राको विवरण

यस सा.व.को २२६० मिटर उचाईको क्षेत्रमा लौठसल्लाको पुनरूत्पादन अवस्था (विरूवा र लाथ्रा) को पनि पूर्ण गणना (Complete Enumeration) गरिएको थियो । जसमा १३९ विरूवा र २०५ लाथ्रा गरि ३४४ लौठसल्लाको पुनरूत्पादनको पूर्ण गणना गरिएको मध्य लौठ सल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्र भित्र विरूवा ११८ र लाथ्रा १८६ गरि ३०४ लौठसल्लाको पुनरूत्पादनको अवस्था पाईएको छ । लाथ्रा भन्दा विरूवा कम संख्यामा पाईएको र संरक्षणको दृष्टिकोणले पनि अति आवश्यक देखिएको छ । (नोटः यस क्षेत्रमा थप विस्तृत अध्ययन अनुगमन गर्न सके लौठसल्ला पुनरूत्पादन अवस्था अझ थप हुन् सक्नेछ ।)

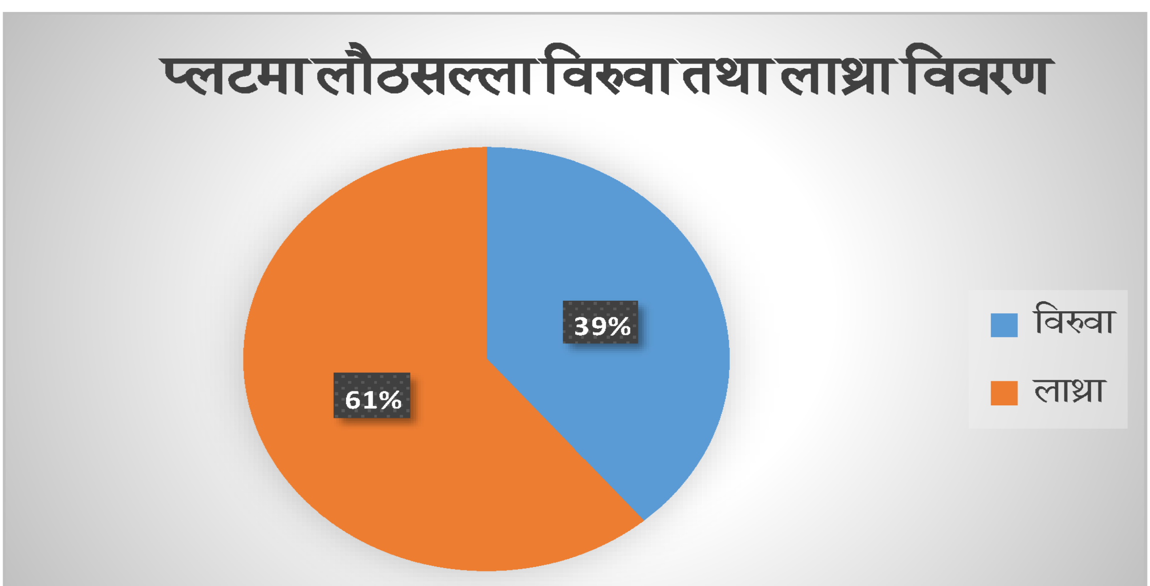

चार्ट नं.२ : लौठ सल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रमा भएका विरूवा र लाथ्राको विवरण

२.५.३ संचालन भएका क्रियाकलापहरू

डडेल्धुरा जिल्ला गन्यापधुरा गा.पा.०१ भात्कांडा स्थित महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेलीबाबा सामुदायिक वनमा लौठसल्ला पाउने क्षेत्रको नक्शांकन, लौठसल्ला अवस्था पत्ता लगाउने, लौठसल्ला stem mapping, नमुना प्लट बनाउने समेतका कार्य भई सबै भए गरेका कार्यलाई समेट्दै आगामी ५ वर्षको लागि कार्ययोजना समेत बनाई छाप्ने कार्य सम्पन्न भएको हो । संचालन भएका कार्यहरूको विस्तृत विवरण तालिका नं.१ मा दिईएको छ ।

तालिका नं.१ : संचालन भएका कार्यहरूको विस्तृत विवरण

सि.नं.	मुख्य शिर्षक	उ.सि.नं.	क्रियाकलाप	अपेक्षित नतिजा र उपलब्धि
१	वन नक्शांकन	१.१	वन क्षेत्रको सिमाना सर्वेक्षण	लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट क्षेत्रको पहिचान र नक्शांकन हुने
		१.२	नक्शा तयारी	
		१.३	भेरिफिकेशन रूजु प्रमाणित	
२	वन संवर्द्धन क्रियाकलाप	२.१	नचाहिने प्रजाति हटाउने	लौठसल्लाको प्रवर्द्धनमा टेवा पुर्याउने
		२.२	लहरा प्रजाति कटान गर्ने	
		२.३	सुकेको बोटविरूवा हटाउने	
३	Status Analysis (अवस्था विश्लेषण)	३.१	विरूवा, लाथ्रा, पोल र रूखको पूर्ण गणना (Total enumeration)	संख्या,विरूवा,लाथ्रा,पोल र रूख तथा वनको वर्तमान र भविष्य थाहा हुने र सम्बन्धित निकायको प्राथमिकताको कार्यक्रमको रूपमा स्थापित हुने
		३.२	Forest stand structure mapping	
		३.३	तथ्यांक कम्पुटरमा प्रविष्ट तथा विश्लेष्ण	
		३.४	भेरिफिकेशन रूजु प्रमाणित	
		३.५	प्रतिवेदन तयारी/योजना तयारी	
		३.६	प्रतिवेदन प्रकाशन	
४	Plant selection and marking	४.१	टिनको कलर पातामा १ देखि ५०० नम्बर लेखेको ५०० थान ट्याग खरिद	१३९ वटा विरूवा ट्यागिङ (प्लटभित्र ११८ वटा ट्यागिङ), २०५ वटा लाथ्रा ट्यागिङ (प्लट भित्र १८६ ट्यागिङ) र पोल ८ वटा ट्यागिङ जम्मा ३५२ लौठसल्लामा ट्यागिङ हुने
		४.२	लौठसल्ला विरूवा, लाथ्रा, पोल र रूखको सर्वेक्षण र छनौट	
		४.३	३५२ लौठसल्ला त्यागिङ (प्लट भित्र र बाहिर)	
५	लौठसल्ला पकेट क्षेत्र व्यवस्थापन	५.१	होर्डिङ तथा जानकारी बोर्ड बनाउने	लौठसल्ला अध्ययनको प्रमुख स्थलको रूपमा स्थापित हुने
		५.२	ढुवानी	
		५.३	बोर्डहरू राख्ने कार्य	
		५.४	प्लट वरिपरी पेरिमिटरमा सरसफाई	
		५.५	अनुगमन सुपरिवेक्षण	

६	कार्ययोजना सहितको पुस्तिका छपाउने प्रचार प्रसार गर्ने	६.१	जानकारी संकलन, compilation and draft preparation	लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायमा सचेतना तथा क्षमता अभिबृद्वी भई जनसहभागिता बढ्ने
		६.२	कार्ययोजना सहितको पुस्तिका छपाउने	
७	लौठसल्ला पाउने क्षेत्र तथा स्व-स्थानीय नमुना प्लट स्थापना	७.१	खडेली बाबा सा.व.गन्यापधुरा गा.पा.१, डडेल्धुरा	प्राकृतिक रूपमा रहेका जडिबुटी संरक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत

भाग ३ : नतिजा तथा निष्कर्ष

डडेल्धुरा जिल्ला गन्यापधुरा गा.पा.०१ भाँत्काडा स्थित महाभारत क्षेत्रमा पर्ने खडेली बाबा सामुदायिक वनको पहिलो खण्डमा स्रोत सर्वेक्षण गर्दा लौठसल्ला जस्तो प्रजाति पाईन्छ भन्ने एकिन भए पश्चात सब डिभिजन वन कार्यालयका कर्मचारी र सामुदायिक वन उपभोक्ताहरू संगको छलफल गरि खडेली बाबा सामुदायिक वन क्षेत्र भित्र स्थलगत अनुगमन गर्दा यस खडेली बाबा सामुदायिक वनको समुद्र सतहबाट २१२८ मिटर,२१५० मिटर र २२६० मिटर गरि फरक फरक तिन ठाउँ (स्थान) मा केहि मात्रामा लौठसल्ला पाईएको थियो । अन्य दुई ठाउँमा पाईएको भन्दा सबै भन्दा माथिल्लो उचाई २२६० मिटरमा लौठसल्ला र अन्य जडिबुटी बढी संख्यामा पाईएको र संरक्षणको हिसाबले पनि बढी प्राथमिकता रहेकाले २२६० मिटर उचाईको स्थानलाई लौठसल्ला संरक्षण कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य राखियो ।

सोहि अनुरूप २२६० मिटर उचाईको स्थानमा लौठसल्ला पाउने क्षेत्र लगभग १.५ हेक्टरमा झाडी सरसफाई तथा लौठ सल्लाको पूर्ण गणना गरिएको थियो । जसमा लौठसल्लाका पोल साईजका ८ रूख, १३९ विरूवा र २०५ लाथ्रा गरि जम्मा ३५२ लौठसल्लाको पूर्ण गणना गरिएको थियो र सम्पूर्ण लौठसल्लामा ट्यागिङ समेत गरिएको थियो । तर हाल न्यून बजेटका कारण उक्त क्षेत्रको जम्मा १ हे.वन क्षेत्रलाई लौठसल्ला संरक्षण स्व-स्थानीय नमुना प्लट निर्धारण गरि छनोट गरिएको थियो । १ हे.प्लट क्षेत्र भित्र लौठसल्लाका पोल साईजका ८ रूख,११८ विरूवा र १८६ लाथ्रा गरि जम्मा ३१२ लौठसल्लाका विरूवाहरू पाईएका छन । तसर्थ १ हे.प्लट क्षेत्र भन्दा बाहिर पनि लौठसल्लाका विरूवा तथा लाथ्राहरू पाईएको छ ।

न्यून बजेट भएको कारण १ हे.को लौठसल्ला संरक्षण स्व-स्थानीय नमुना प्लट बनाई यस नमुना प्लट क्षेत्रमा फलामे ब्लनभि उयभि सहितको काडेतारको घेरबार लौठसल्ला संरक्षण कार्यक्रम गर्न यस गन्यापधुरा सब डि.व.का.बाट खडेली बाबा सा.व.उ.स.लाई आहवान गरेकोमा मौसमको अवस्था,न्यून बजेट,समयको अभावका कारण हाल आ.व.मा यस लौठसल्ला संरक्षण कार्यक्रम गर्न नसकिने भएता पनि लौठसल्लाको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गर्नका लागि लौठसल्ला सम्बन्धि प्रचारप्रसार तथा जनचेतना अभिबृद्वी गर्ने उद्देश्यले लौठसल्ला सम्बन्धि जानकारी पुस्तक तथा Hoarding Board हरू राख्ने भनि श्री खडेली बाबा सा.व.उ.स.को मिति २०८२/०२/१९ गतेको निर्णय सहित उक्त समुहको च.नं.३३ मिति २०८२/३/४ गतेको पत्र पेश भएको र वर्षाको मौसम र समयको अभावका कारण यस कार्यालयबाट समेत आवश्यक लौठसल्ला संरक्षणका कार्यहरू जस्तै

घेरबार सामान खरिद तथा फलामे Angle pole सहितको काँडेतार घेरबार आदि गर्न नसकिने भएका कारण यस आ.व.मा लौठसल्लाको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले यस क्षेत्रमा लौठसल्ला पाईने पकेट क्षेत्रको सिमांकन, सिमाना सर्वेक्षण, झाडी सरसफाई, लौठसल्लाको स्रोत सर्वेक्षण, ट्यागिङ, लौठसल्ला सम्बन्धि जानकारी पुस्तक थान १०० प्रकाशन र Hoarding Boards थान २ राखिएको छ । साथै आ.व. २०८२/०८३ मा लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि यस डिभिजन वन कार्यालय तथा गन्यापधुरा सब डि.व. कार्यालयको सहकार्यमा डडेल्धुरा जिल्लाको लौठसल्लाको संरक्षण कार्ययोजना खाका २०८२ समेत तयार पारिएको छ ।

यस प्रस्तावित लौठसल्ला संरक्षण प्लटमा लौठसल्लाका विरूवा,लाथ्रा र पोल साईज गरि बढी संख्यामा लौठसल्ला पाईएको र यी लौठसल्लाका प्राय जसो सबै वनस्पतिमा बोत्रा टाँछेको र बोत्रा टाँछेका कारण केहि लौठसल्लाका वनस्पति मरिसकेको र केहि मर्न सक्ने प्रवल संभावना देखिएको र जनचेतना तथा प्रचार प्रसारका कमि कारण पनि यस क्षेत्रबाट लौठसल्लाका संख्या घट्दै गैरहेको देखिन्छ र लौठसल्ला संरक्षण गरे अन्य जडिबुटी जस्तै लोक्ता आदि समेत सो स्थानमा संरक्षण हुने भएकाले आगामी आ.व. यस प्रस्तावित १ हे.प्लट क्षेत्रमा थप क्षेत्र थप गरि सो स्थानमा तथा खडेली बाबा सा.व.को अन्य स्थानमा वा लौठसल्ला पाईने डडेल्धुरा जिल्लाको अन्य स्थानमा समेत लौठसल्ला वृहत संरक्षण कार्यक्रम गर्न सकियो भने यस प्रस्तावित लौठसल्ला संरक्षण स्थानमा तथा डडेल्धुरा जिल्लामा पाईने सम्पूर्ण लौठसल्लाको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन भई आर्थिक सामाजिक तथा जैविक विकास हुने ठुलो अपेक्षा गरिएको छ ।

भाग ४ : डडेल्धुराको लौठसल्ला संरक्षण कार्ययोजना खाका, २०८२

४.१ लक्ष्य र उद्देश्य

यस कार्ययोजनाको मुख्य लक्ष्य खडेलीबाबा सामुदायिक वन क्षेत्र भित्र रहेको लौठसल्लाको स्थलगत अवस्था एकिन गरि यसको स्वःस्थानिय संरक्षण तथा व्यवस्थापनबाट लौठसल्लाको संख्या वृद्धि गर्नु हो ।

यसका अतिरिक्त निम्न बमोजिमका उद्देश्यहरू रहेका छन :

- लौठसल्लाको अवस्था र वासस्थानबारे स्थानीयमा ज्ञान अभिवृद्धि गरि यसको संरक्षण, उत्पादन तथा व्यवस्थापनबाट समुहको आयआर्जन बृद्वी गर्नुका साथै जीविकोपार्जनमा टेवा पुर्याउने हो भने अन्य उद्देश्यमा यसको स्वस्थानीय र परस्थानीय संरक्षणको प्रवर्द्धन गर्नु र यसको दिगो उपयोगको सुनिश्चित गर्न यस लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्ययोजनाले तय गरेका तिन वटा विशेष उद्देश्यहरू यी हुन् :
    - लौठसल्लाको दिर्घकालीन संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि यस प्रजातिको उद्‌गमस्थल, स्थिति, प्रसारण, परिवेश र वासस्थान बारे थप ज्ञान र समझदारीको अभिवृद्धि गर्ने,
    - लौठसल्लाको संभावित प्राकृतिक वासस्थानको व्यवस्थापन गरि जिल्ला स्तरमा यसको संख्या २५ % ले वृद्धि गर्ने,
    - लौठसल्ला संरक्षणका लागि बहुआयामिक सरोकारवालाहरूको सहभागितालाई सुदृढ बनाउने,

४.२ क्रियाकलापहरू तथा तर्कपूर्ण खाका

तालिका २ः तर्कपूर्ण खाका (Logical Framework)

बिवरणात्मक संक्षेप (Narrative Summary)	कार्य सम्पादन सूचकहरू Objectively Verifiable Indicators (OVI)	पुष्ट्याईएका आधारहरू Means of Verification (MOV)	पूर्वानुमान (Assumptions)
लक्ष्य (Goals): जिल्ला भित्रको लौठसल्ला पाईने क्षेत्रको दिगो संरक्षण, व्यवस्थापन तथा विस्तारमा सबै सरोकारवालाहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्दै दिगो वन व्यवस्थापनको माध्यमबाट सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रको विकासमा थप टेवा पुर्याउने ।	• डडेल्धुरा जिल्लाको लौठसल्ला पाउने वनको संरक्षण,व्यवस्थापन र विस्तारमा सबै सरोकारवालाहरू सक्रिय सहभागी हुनेछन । • दिगो वन व्यवस्थापनको माध्यमबाट वनको हैसियत सुधार भई लौठसल्ला वृद्धि भएको हुनेछ ।	• मिटिङ माइनुट • वन क्षेत्रको सर्वेक्षण	• संगठनात्मक संरचनामा सुधार • सरोकारवाला बिच पारस्परिक समन्वय • बजेटको पर्याप्त व्यवस्था
उद्देश्य (Objectives): जिल्लाको लौठसल्ला क्षेत्रको समुचित संरक्षण,संवर्द्धन र दिगो व्यवस्थापनका साथै निजि तथा सार्वजनिक जग्गामा जडिबुटी खेति बिस्तारका माध्यमबाट वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै उत्पादकत्व तथा उत्पादनमा बृद्वी गर्ने र स्थानीय स्तरमा रोजगारी सिर्जना गर्ने, संरक्षणमा जसहभागितामा बृद्वी गर्ने,वन स्रोतमा सबै वर्गको पहुँचमा सुनिश्चितता र अपनत्व विकासमा योगदान पुर्याउने ।	• ४ स्थान (खडेली बाबा सा.व., गन्याप ताल, चिरकिट्टे, किल्लेखर्क धुरा) मा लौठसल्लाको व्यवस्थापन भई २०८१ को भन्दा लौठसल्लाको संख्या र वन क्षेत्रको हैसियत सुधार बृद्वी भएको हुनेछ । • निजि तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा लौठसल्ला खेति विस्तार भएको हुनेछ । • सरोकारवाला (समुह, स्थानीय तह, वन निकाय आदि) को लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यवस्थापनमा समतामुलक सहभागित बृद्वी भएको हुनेछ । • लौठसल्ला संरक्षण, व्यवस्थापन तथा प्रशोधनमा आधारित	• स्थलगत अवलोकन • CFUG तथा वन कार्यालयको रेकर्ड • वृक्षारोपण रेकर्ड • वन पैदावार मा आधारित उद्योग स्थापना तथा संचालन रेकर्ड • रोजगारी रेकर्ड • विभिन्न सोधपत्र तथा प्रतिवेदनहरू	• सरोकारवाला सक्रियता • सरोकारवाला प्रतिवद्वता • सरोकारवाला समन्वयता • सामाजिक समावेशीकरण सिद्वान्त पालन • पर्याप्त बजेटको व्यवस्था • वृक्षारोपणमा संलग्न रहने

प्रतिफल (Outputs):			
लौठसल्ला पाईने क्षेत्रको पहिचान र हैसियतमा सुधार	• प्राकृतिक तथा कृतिम लौठसल्ला पकेट क्षेत्र तथा स्व-स्थानीय पर्दशनी प्लटको पहिचान,निर्धारण तथा अभिबृद्वी, • लौठसल्ला संरक्षण कार्यक्रम तो किएको सम्पूर्ण क्षेत्रमा लागु भएको हुने • वन संरक्षण तथा संवर्द्वन क्रियाकलाप कार्यान्वयन हुने	• वनको सर्वेक्षण • रेकर्ड • समन्वय • अनुसन्धान/ सोध पत्र	• सरोकारवाला सक्रियता तथा सहभागिता • बजेट पर्याप्तता • वृक्षारोपण
लौठसल्लाको सरंक्षणमा समतामुलक जनसहभागिता बृद्वी	• लौठसल्ला संरक्षणमा प्रचलित कानुनमा उल्लेख भए बमोजिमको सहभागिता भएको हुने । • सा.व.समूह,स्थानीय सरकार,वन निकाय लगायतको संलग्न भएका हुने । • विशेष रूपले वनमा आश्रित वन समुहका महिला, दलित, विपन्न, आदिवासी जनजाती आदिको समतामुलक सहभागिता । • बिभिन्न संरक्षण तथा व्यवस्थापन गोष्ठी तथा तालिममा १५०० जना सरोकारवालाउपस्थित भई क्षमता अभिबृद्वी ।	• साधारण सभा/बैठक निर्णयहरू • लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यवस्थापन योजना • कार्यालय रेकर्ड • प्रगती प्रतिवेदन • बिनियोजन बजेट • तालिम रेकर्ड • सर्वेक्षण	• सरोकारवाला सक्रियता तथा सहभागिता • समन्वय तथा सहकार्य • बजेट पर्याप्तता • नेपाल सरकारको सकारात्मक निति
निजि तथा सार्वजनिक जग्गामा लौठसल्ला खेति बिस्तार	• सा.व.तथा राष्ट्रिय वन र स्थानीय तहको निजि तथा सार्वजनिक जग्गामा १०० हे. लौठसल्ला जडिबुटी वृक्षारोपण तथा खेति विस्तार गरि लौठसल्ला पुनरूत्पादन अभिबृद्वी गरि गाउँ छेउ लौठसल्ला पुर्याउने अभियान सुरू भएको हुनेछ । • निजि तथा सार्वजनिक जग्गामा लौठसल्ला जडिबुटी वृक्षारोपण तथा खेति विस्तारमा स्थानीय तहहरूको प्रमुख भूमिका रहने	• स्थलगत अवलोकन • रेकर्ड • गा.पा./न.पा. हरूको रेकर्ड • प्रचलित नीति नियम	• स्थानीय तहहरूको लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यवस्थापन नीति नियम तथा कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा तथा कार्यन्वयन • सरोकारवाला हरूको सक्रियता तथा सहभागिता

आर्थिक विकास	• लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यस्थापन क्रिकलापका साथै विभिन्न सिपमुलक तालिम तथा उद्योगगरूको स्थापना भई प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष रूपमा १००० व्यक्तिहरूले रोजगारी पाएको हुने छन् । • सा.व.उ.स.मार्फत प्रचलित कानुन बमोजिम कोषको रकम परिचालन भएको हुने छ ।	• सर्वेक्षण • डि.व.का.रेकर्ड • सा.व.उ.स.रेकर्ड • प्रचलित नीति नियम	• वन ऐन तथा नियमावली बमोजिम समुहले आफ्नो आम्दानी रकम तोके बमोजिम अनिवार्य रूपमा गरिबी न्यूनीकरण खर्च गर्ने
लौठसल्ला अध्ययन केन्द्रको रूपमा जिल्लालाई स्थापित गराउने	• लौठसल्ला सम्भाव्य सबै स्थलको अध्ययन अनुसन्धान हुनेछ । • लौठसल्ला जडिबुटी सम्बन्धि व्यापक प्रचार प्रसार तथा संरक्षण अभियान संचालन हुनेछ ।	• वन कार्यालय तथा CFUG को रेकर्ड	• बजेट व्यवस्थापन
क्रियाकलाप (Activities):			
लौठसल्ला संरक्षण पकेट क्षेत्र तथा पर्दशनी क्षेत्रको निर्धारण	• डडेल्धुरा जिल्लामा लौठसल्ला पाईने सम्भाव्य क्षेत्रको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गर्ने । • डडेल्धुरा जिल्लाको खडेली बाबा सा.व., गन्याप ताल, चिरकिट्टे, किलेखर्क धुरा आदि स्थानमा लौठसल्ला पकेट क्षेत्र तथा पर्दशनी प्लट स्थापना गर्ने । • फलामे ब्लनभि उयभि सहितको काडेतारले घेरबार भएको हुनुपर्नेछ ।	• वन कार्यालय तथा CFUG को रेकर्ड • कार्यादेश • विनियोजित बजेट	• बजेटको पर्याप्तता • समन्वय
लौठसल्ला संरक्षण कार्यक्रम	• फलामे ब्लनभि उयभि सहितको काडेतार घेरबार कार्य कार्यान्वयन • वन पैदावार चोरी,फडानी कमि • अग्नि रेखा निर्माण • खुल्ला चरिचरण बन्द • CCTV Camera जडान	• स्थलगत अवलोकन प्रतिवेदन • मुद्दाको रेकर्ड • भू-उपग्रहीय चित्र विश्लेषण • समुह निर्णय	• बजेटको पर्याप्तता
वन संवर्द्धन क्रियाकलाप	• नचाईने प्रजाति हटाउने • लहरा काटेर हटाउने • सा.व.कार्ययोजना बमोजिम तोकिएका वन संवर्द्धनका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन	• स्थलगत अवलोकन • वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन	• बजेटको पर्याप्तता

नर्सरी निर्माण/मर्मत/संचालन	• डि.व.का.अन्तर्गत ५ वर्षको अन्तरालमा २ वटा स्थायी र ५ वटा अस्थायी नर्सरीहरूमा संचालन आएका हुनेछन ।	• स्थलगत अवलोकन • वन कार्यालय तथा समुहको रेकर्ड	• बजेटको पर्याप्तता
विउ वगैंचा स्थापना	• डि.व.का.अन्तर्गत ५ वर्षको अन्तरालमा १२ वटा विउ वगैंचा संचालनमा आएका हुनेछन ।	• स्थलगत अवलोकन • वन कार्यालय तथा समुहको रेकर्ड	• बजेटको पर्याप्तता
विउ तथा हाँगा अंकुरण क्षमता जाँच	• प्रयोगशाला र नर्सरीमा डडेल्धुराको लौठसल्लाको विउ तथा हाँगा अंकुरण क्षमता जाँच्ने प्रविधि भित्र्याइने	• स्थलगत अवलोकन • वन कार्यालय तथा समुहको रेकर्ड	• बजेटको पर्याप्तता
लौठसल्लाको Growth rate and growth model तयार हुने	• लौठसल्लाको Growth rate and growth model तयार गर्ने कार्य	• क्षेत्र सर्वेक्षण • वन कार्यालय तथा समुहको रेकर्ड	• बजेटको पर्याप्तता
वृक्षारोपण / खेति विस्तार	• सा.व.तथा राष्ट्रिय वन र निजि तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा लगभग १०० हे. क्षेत्रमा लौठसल्ला वृक्षारोपण तथा खेति विस्तार गरिने छ ।	• स्थलगत अवलोकन • वृक्षारोपण रेकर्ड • विरूवा वितरणको रेकर्ड	
सचेतनाका कार्यक्रम	• अन्तरक्रिया/गोष्ठी/रयाली/ माईकिङ/ होर्डिङ बोर्ड/ पोष्टर/ पम्पलेट/ बुकलेट आदि । • पत्रपत्रिका तथा रेडियो टेलिभिजन मार्फत जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन तथा रिपोटिङ । • सामाजिक संजाल मार्फत सूचना सम्प्रेषण	• कार्यक्रमको प्रतिवेदन • उत्पादन गरिएका रेकर्ड • पत्र पत्रिकाहरू • सम्झौता पत्र	• स्थानीय संचार माध्यमले लौठसल्ला संरक्षण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि सूचना सम्प्रेषणमा हालको जतिकै प्राथमिकता दिने ।
लगानी (Inputs)	• समुहको आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त रकम • प्रदेश सरकार मार्फत सशर्त अनुदान रकम • नेपाल सरकार प्राप्त सशर्त अनुदान रकम		• उपलब्ध गराउनु पर्ने रकम समयमै उपलब्ध भएमा

सन्दर्भ सामग्रीहरू

१. Bhatta,G.D.,R.C.Poudel,T.R.Pandey & R Basnet (2017):Yews of Nepal. National Herbarium and Plant Laboratories (NHPL).Godawari, Lalitpur

२. Rajbhandari KR and Joshi L(2010): Taxaceae.Catalogue of Nepalese Flowering Plants-I Gymnosperms and Monocotyledons. National Herbarium and Plant Laboratories (NHPL).Godawari,Lalitpur

३. Rajbhandari KR,Bhatta GD,Chhetri R and Rai SK(2015): Taxaceae. Catalogue of Nepalese Flowering Plants Supplement-I. Gymnosperms and Monocotyledons. National Herbarium and Plant Laboratories (NHPL). Godawari,Lalitpur

४. Poudel, R.C., M. Möller, L.M. Gao, A. Ahrends, S.R. Baral, J. Liu, P. Thomas & D.Z. Li (2012). Using morphological, molecular and climatic data to delimitate yews along the Hindu Kush-Himalaya and adjacent regions. PLoS ONE 7(10): e46873.

५. Mulliken, T. & P. Crofton (2008). Review of the status, harvest, trade and management of seven Asian CITES-listed medicinal and aromatic plant species. BfN-Skripten, Federal Agency for Natural Conservation, Bonn, Germany.

६. Gao et al.2007;Farjon 2010;Liu et al.2011

७. https://threatenedtaxa.org,26 September 2023

८. DFRS 2015 State of Nepal's Forest

९. https://daodadeldhura.moha.gov.np/

१०. https://censusnepal.cbs.gov.np/

११.Forest act 2019

१२. Forest regulation 1995 and 2079

१३. https://dfodadeldhura.gov.np/

१४. डिभिजन वन कार्यालय डडेल्धुराको प्रगति प्रतिवेदन

१५. खडेली बाबा सा.व.को कार्ययोजना २०८१

१६. गैरकाष्ठ वन पैदावार स्रोत सर्वेक्षण मार्गदर्शन २०६९
१७. http://rajpatra.dop.gov.np/
१८. https://www.iucnredlist.org/search
१९. https://dpr.gov.np(Plant Fact sheet 2021)
२०. डिभिजन वन कार्यालय,बैतडी लौठसल्ला संरक्षण प्रतिवेदन
२१. डिभिजन वन कार्यालय,दार्चुला लौठसल्ला अवस्थिति अध्ययन प्रतिवेदन

अनुसूचीहरू :

अनुसूची १ : सामुदायिक वनको Bndry GPS Points

S.N.	X	Y	Z
1	464193	3236479	1800
2	463948	3236368	1830
3	463838	3236320	1868
4	463652	3236268	1918
5	463491	3236092	1963
6	463409	3236069	2000
7	463275	3236046	2067
8	463247	3235968	2073
9	463137	3235830	2091
10	463009	3235664	2097
11	463016	3235463	2160
12	462754	3235160	2256
13	462412	3235081	2281
14	462477	3234872	2318
15	462214	3234727	2339
16	462037	3234617	2361
17	461871	3234496	2378
18	461756	3234450	2372
19	461839	3234213	2382
20	461947	3234214	2381
21	462056	3234251	2378
22	462300	3234322	2363
23	462435	3234321	2352
24	462545	3234309	2342
25	462653	3234350	2334
26	462785	3234313	2284
27	462859	3234325	2229
28	462973	3234355	2160
29	463080	3234373	2088
30	463221	3234382	2020
31	463351	3234370	1975
32	463519	3234463	1921
33	463550	3234567	1913
34	463653	3234618	1309
35	463667	3234762	1309
36	463798	3234687	1904
37	464062	3234732	1913
38	464095	3234847	1913
39	464159	3234969	1909
40	464548	3235057	1923
41	464587	3235117	1922
42	464466	3235204	1928
43	464365	3235258	1930

S.N.	X	Y	Z
44	464529	3235239	0
45	464777	3235183	0
46	464824	3235192	0
47	464944	3235092	0
48	465031	3235090	0
49	465202	3235339	0
50	465277	3235389	0
51	465405	3235330	0
52	465518	3235256	0
53	465731	3235206	0
54	465738	3235321	0
55	465818	3235445	0
56	466025	3235542	0
57	466022	3235608	0
58	466120	3235764	0
59	466148	3235875	0
60	465954	3235925	0
61	465913	3236022	0
62	465909	3236032	0
63	465826	3236073	0
64	465648	3236120	0
65	465538	3236196	0
66	465381	3236331	0
67	465294	3236265	0
68	465156	3236345	0
69	465009	3236409	0
70	464957	3236412	0
71	464878	3236415	0
72	464843	3236419	0
73	464792	3236393	0
74	464767	3236292	0
75	464780	3236220	0
76	464747	3236134	0
77	464726	3235962	0
78	464729	3235870	0
79	464694	3235734	0
80	464636	3235589	0
81	464603	3235453	0
82	464568	3235383	0
83	464666	3235325	0
84	464351	3235296	1931
85	464263	3235363	1998
86	463821	3235425	2049
87	463889	3235501	2081
88	463835	3235612	2067
89	463879	3235772	2056
90	463939	3235898	2030
91	464003	3235964	2021
92	464082	3236178	1942
93	464082	3236265	1909
94	464116	3236382	1872

अनुसूचि २ : स्वःस्थानीय नमुना प्लट क्षेत्र GPS Points

S.N.	X	Y	Z	Remarks
1	462936	3234922	2261	
2	462951	3234966	2240	
3	462937	3234983	2234	
4	462923	3234991	2233	
5	462908	3235002	2233	
6	462884	3234972	2245	
7	462871	3234956	2247	
8	462854	3234937	2252	
9	462830	3234926	2253	
10	462823	3234927	2254	
11	462811	3234927	2258	
12	462803	3234907	2264	
13	462796	3234898	2267	
14	462793	3234876	2267	
15	462770	3234854	2270	
16	462775	3234834	2277	
17	462802	3234837	2279	
18	462815	3234862	2270	
19	462843	3234882	2267	

अनुसूची ३ : लौठसल्ला रूख (पोल) विवरण-प्लट भित्र

S.N.	Tag No.	Name	Pole data						Remarks
			Measurements			GPS Coordinates			
			Girth (cm)	Diameter (cm)	Height (m)	X	Y	Z	
1	58	Lauth salla	45	14	15	462947	3234969	2223	
2	120	Lauth salla	35	11	10	462884	3234944	2233	
3	135	Lauth salla	53	17	13	462882	3234938	2236	
4	141	Lauth salla	45	14	9	462886	3234929	2239	
5	188	Lauth salla	34	11	7	462824	3234911	2254	
6	194	Lauth salla	45	14	10	462819	3234898	2256	
7	195	Lauth salla	43	14	8	462814	3234912	2255	
8	286	Lauth salla	34	11	7	462842	3234907	2255	

अनुसूची ४ : लौठसल्ला पुनरूत्पादन (विरूवा र लाथ्रा) विवरण-प्लट भित्र

S.N.	Tag No.	Name	Seedlings data			Saplings data			Remarks
			GPS Coordinates			GPS Coordinates			
			X	Y	Z	X	Y	Z	
1	1	Lauth salla	462934	3234977	2213				
2	3	Lauth salla	462935	3234974	2213				
3	4	Lauth salla				462933	3234974	2217	
4	5	Lauth salla				462931	3234970	2218	
5	6	Lauth salla				462930	3234973	2217	
6	7	Lauth salla				462928	3234977	2216	
7	8	Lauth salla				462926	3234976	2215	
8	9	Lauth salla				462924	3234981	2214	
9	10	Lauth salla				462923	3234982	2214	
10	11	Lauth salla				462923	3234982	2214	
11	12	Lauth salla				462916	3234984	2214	
12	13	Lauth salla				462909	3234991	2215	
13	14	Lauth salla	462912	3234998	2214				
14	15	Lauth salla				462904	3234984	2217	
15	16	Lauth salla				462903	3234981	2219	
16	17	Lauth salla				462900	3234975	2220	
17	18	Lauth salla				462902	3234978	2219	
18	19	Lauth salla				462902	3234978	2219	
19	20	Lauth salla				462902	3234975	2219	
20	21	Lauth salla				462903	3234973	2220	
21	22	Lauth salla				462916	3234977	2218	
22	23	Lauth salla	462918	3234982	2217				
23	24	Lauth salla				462915	3234972	2218	
24	25	Lauth salla	462926	3234980	2218				
25	26	Lauth salla				462923	3234983	2218	
26	27	Lauth salla	462920	3234971	2221				
27	28	Lauth salla				462919	3234971	2222	
28	29	Lauth salla				462912	3234979	2223	
29	30	Lauth salla				462913	3234978	2223	
30	31	Lauth salla				462912	3234980	2223	

31	32	Lauth salla	462911	3234969	2222				
32	33	Lauth salla	462908	3234972	2222				
33	34	Lauth salla				462908	3234967	2223	
34	35	Lauth salla				462908	3234967	2223	
35	36	Lauth salla				462908	3234967	2223	
36	37	Lauth salla				462913	3234962	2220	
37	38	Lauth salla				462908	3234965	2225	
38	39	Lauth salla	462908	3234965	2225				
39	40	Lauth salla				462914	3234981	2224	
40	41	Lauth salla				462908	3234964	2225	
41	42	Lauth salla				462914	3234960	2226	
42	43	Lauth salla				462914	3234960	2226	
43	44	Lauth salla				462915	3234966	2225	
44	45	Lauth salla	462915	3234966	2225				
45	46	Lauth salla				462920	3234960	2226	
46	47	Lauth salla	462920	3234960	2226				
47	48	Lauth salla	462928	3234965	2225				
48	49	Lauth salla				462923	3234961	2223	
49	50	Lauth salla	462923	3234966	2222				
50	51	Lauth salla				462931	3234966	2222	
51	52	Lauth salla				462930	3234966	2222	
52	53	Lauth salla				462934	3234965	2222	
53	54	Lauth salla	462934	3234965	2222				
54	55	Lauth salla	462934	3234965	2222				
55	56	Lauth salla				462940	3234968	2224	
56	57	Lauth salla				462939	3234973	2223	
57	59	Lauth salla	462947	3234969	2223				
58	60	Lauth salla	462941	3234970	2222				
59	61	Lauth salla				462941	3234961	2222	
60	62	Lauth salla				462943	3234962	2223	
61	63	Lauth salla				462933	3234958	2227	
62	64	Lauth salla	462934	3234960	2227				
63	65	Lauth salla				462932	3234952	2227	
64	66	Lauth salla				462932	3234952	2227	
65	67	Lauth salla	462932	3234952	2227				

66	68	Lauth salla				462943	3234952	2228	
67	69	Lauth salla				462944	3234950	2228	
68	70	Lauth salla	462931	3234942	2230				
69	71	Lauth salla	462931	3234942	2230				
70	72	Lauth salla	462901	3234961	2228				
71	73	Lauth salla	462901	3234961	2228				
72	74	Lauth salla	462906	3234972	2229				
73	75	Lauth salla				462893	3234981	2230	
74	77	Lauth salla				462880	3234963	2234	
75	78	Lauth salla	462880	3234963	2234				
76	79	Lauth salla				462893	3234965	2233	
77	80	Lauth salla				462893	3234965	2233	
78	81	Lauth salla				462892	3234964	2233	
79	82	Lauth salla	462897	3234960	2233				
80	83	Lauth salla	462888	3234952	2232				
81	84	Lauth salla	462872	3234949	2234				
82	85	Lauth salla	462892	3234952	2234				
83	86	Lauth salla				462897	3234955	2234	
84	87	Lauth salla	462892	3234954	2234				
85	88	Lauth salla	462882	3234943	2234				
86	90	Lauth salla				462884	3234935	2235	
87	91	Lauth salla	462879	3234937	2233				
88	92	Lauth salla	462879	3234937	2233				
89	93	Lauth salla	462810	3234957	2232				
90	94	Lauth salla				462911	3234965	2232	
91	95	Lauth salla	462918	3234969	2232				
92	96	Lauth salla	462918	3234969	2232				
93	97	Lauth salla	462917	3234956	2233				
94	98	Lauth salla	462923	3234943	2235				
95	99	Lauth salla	462904	3234950	2234				
96	100	Lauth salla				462906	3234946	2234	
97	101	Lauth salla				462916	3234952	2233	
98	102	Lauth salla				462929	3234940	2234	
99	103	Lauth salla				462929	3234940	2236	
100	104	Lauth salla	462936	3234941	2232				

101	105	Lauth salla				462936	3234935	2236	
102	106	Lauth salla				462934	3234931	2235	
103	107	Lauth salla				462934	3234931	2234	
104	108	Lauth salla				462917	3234933	2238	
105	109	Lauth salla				462922	3234928	2238	
106	110	Lauth salla	462923	3234931	2238				
107	111	Lauth salla	462921	3234932	2239				
108	112	Lauth salla	462919	3234929	2240				
109	113	Lauth salla	462916	3234935	2241				
110	114	Lauth salla	462896	3234942	2234				
111	115	Lauth salla	462896	3234936	2234				
112	116	Lauth salla				462894	3234945	2233	
113	117	Lauth salla	462891	3234944	2234				
114	118	Lauth salla				462895	3234948	2234	
115	119	Lauth salla	462882	3234941	2234				
116	121	Lauth salla	462884	3234944	2233				
117	122	Lauth salla	462884	3234944	2233				
118	123	Lauth salla				462886	3234941	2234	
119	124	Lauth salla				462896	3234957	2234	
120	125	Lauth salla				462882	3234948	2234	
121	126	Lauth salla	462882	3234945	2234				
122	127	Lauth salla				462878	3234943	2236	
123	128	Lauth salla				462884	3234939	2236	
124	129	Lauth salla				462884	3234939	2237	
125	130	Lauth salla				462887	3234948	2237	
126	131	Lauth salla				462882	3234947	2237	
127	132	Lauth salla				462882	3234947	2237	
128	133	Lauth salla				462882	3234948	2237	
129	134	Lauth salla				462882	3234938	2236	
130	136	Lauth salla				462884	3234937	2237	
131	137	Lauth salla				462878	3234937	2237	
132	138	Lauth salla	462884	3234935	2236				
133	139	Lauth salla				462883	3234920	2239	
134	140	Lauth salla				462886	3234930	2239	
135	142	Lauth salla	462888	3234929	2239				

136	143	Lauth salla				462895	3234929	2240	
137	144	Lauth salla				462894	3234925	2240	
138	145	Lauth salla				462894	3234922	2241	
139	146	Lauth salla				462882	3234945	2244	
140	147	Lauth salla				462890	3234939	2245	
141	148	Lauth salla				462893	3234927	2246	
142	149	Lauth salla				462888	3234930	2245	
143	150	Lauth salla				462888	3234930	2245	
144	151	Lauth salla	462884	3234938	2250				
145	152	Lauth salla				462878	3234936	2249	
146	153	Lauth salla				462878	3234936	2249	
147	154	Lauth salla				462877	3234938	2248	
148	155	Lauth salla	462874	3234942	2249				
149	156	Lauth salla				462874	3234940	2250	
150	157	Lauth salla				462885	3234944	2248	
151	158	Lauth salla				462885	3234950	2248	
152	159	Lauth salla				462885	3234950	2248	
153	160	Lauth salla				462885	3234950	2248	
154	161	Lauth salla	462865	3234944	2256				
155	165	Lauth salla				462881	3234959	2254	
156	166	Lauth salla	462881	3234959	2254				
157	170	Lauth salla				462840	3234929	2259	
158	171	Lauth salla				462850	3234930	2260	
159	172	Lauth salla				462854	3234920	2262	
160	173	Lauth salla				462850	3234920	2263	
161	174	Lauth salla				462840	3234923	2262	
162	177	Lauth salla				462823	3234922	2259	
163	178	Lauth salla				462830	3234906	2260	
164	179	Lauth salla				462830	3234906	2260	
165	180	Lauth salla				462830	3234906	2260	
166	181	Lauth salla				462831	3234921	2251	
167	182	Lauth salla				462829	3234920	2251	
168	183	Lauth salla				462818	3234916	2251	
169	184	Lauth salla				462822	3234915	2252	
170	185	Lauth salla				462819	3234922	2251	

171	186	Lauth salla	462821	3234911	2253				
172	187	Lauth salla				462826	3234911	2251	
173	189	Lauth salla	462825	3234905	2251				
174	190	Lauth salla	462824	3234902	2252				
175	191	Lauth salla				462820	3234898	2253	
176	192	Lauth salla	462817	3234903	2255				
177	193	Lauth salla	462822	3234899	2253				
178	196	Lauth salla	462811	3234907	2257				
179	197	Lauth salla				462811	3234903	2258	
180	198	Lauth salla				462807	3234901	2258	
181	199	Lauth salla				462809	3234900	2259	
182	200	Lauth salla				462810	3234897	2260	
183	201	Lauth salla	462806	3234893	2261				
184	202	Lauth salla	462806	3234893	2261				
185	203	Lauth salla	462806	3234893	2261				
186	204	Lauth salla	462806	3234893	2261				
187	205	Lauth salla				462802	3234886	2261	
188	206	Lauth salla				462804	3234892	2262	
189	207	Lauth salla				462803	3234891	2261	
190	208	Lauth salla				462798	3234899	2259	
191	209	Lauth salla				462798	3234899	2259	
192	210	Lauth salla				462798	3234886	2259	
193	211	Lauth salla	462703	3234883	2261				
194	212	Lauth salla				462807	3234889	2264	
195	213	Lauth salla				462807	3234891	2263	
196	214	Lauth salla				462803	3234894	2264	
197	215	Lauth salla				462803	3234894	2264	
198	216	Lauth salla				462803	3234894	2264	
199	217	Lauth salla				462803	3234894	2264	
200	218	Lauth salla				462810	3234888	2263	
201	219	Lauth salla				462811	3234887	2263	
202	220	Lauth salla				462807	3234885	2264	
203	221	Lauth salla				462805	3234881	2264	
204	222	Lauth salla				462805	3234881	2264	
205	223	Lauth salla				462808	3234884	2264	

206	224	Lauth salla				462808	3234884	2264	
207	225	Lauth salla				462808	3234884	2264	
208	226	Lauth salla				462810	3234882	2264	
209	227	Lauth salla	462806	3234880	2264				
210	228	Lauth salla	462805	3234878	2264				
211	229	Lauth salla				462804	3234873	2265	
212	230	Lauth salla				462808	3234871	2266	
213	231	Lauth salla	462808	3234864	2265				
214	232	Lauth salla				462809	3234866	2266	
215	233	Lauth salla				462804	3234866	2264	
216	234	Lauth salla	462799	3234870	2267				
217	235	Lauth salla				462804	3234865	2267	
218	236	Lauth salla	462793	3234875	2265				
219	237	Lauth salla	462788	3234860	2266				
220	238	Lauth salla				462788	3234859	2267	
221	239	Lauth salla	462789	3234854	2266				
222	240	Lauth salla				462796	3234854	2267	
223	241	Lauth salla				462786	3234853	2267	
224	242	Lauth salla				462784	3234854	2266	
225	244	Lauth salla	462781	3234856	2267				
226	245	Lauth salla	462782	3234853	2266				
227	247	Lauth salla	462782	3234850	2263				
228	248	Lauth salla	462782	3234850	2263				
229	249	Lauth salla	462782	3234850	2263				
230	250	Lauth salla	462780	3234851	2269				
231	251	Lauth salla	462780	3234851	2269				
232	252	Lauth salla				462779	3234855	2269	
233	253	Lauth salla	462780	3234851	2268				
234	254	Lauth salla	462778	3234850	2267				
235	255	Lauth salla	462777	3234846	2269				
236	256	Lauth salla	462780	3234847	2269				
237	257	Lauth salla	462782	3234845	2269				
238	258	Lauth salla	462782	3234843	2268				
239	259	Lauth salla	462782	3234843	2268				
240	260	Lauth salla	462775	3234847	2267				

241	261	Lauth salla	462775	3234847	2267				
242	262	Lauth salla	462775	3234847	2267				
243	263	Lauth salla	462778	3234849	2266				
244	264	Lauth salla	462778	3234849	2266				
245	265	Lauth salla	462775	3234850	2267				
246	266	Lauth salla	462804	3234852	2271				
247	268	Lauth salla				462838	3234886	2260	
248	269	Lauth salla	462839	3234890	2260				
249	270	Lauth salla	462839	3234889	2260				
250	271	Lauth salla	462841	3234888	2261				
251	272	Lauth salla	462841	3234888	2261				
252	273	Lauth salla				462845	3234894	2259	
253	274	Lauth salla				462839	3234899	2258	
254	275	Lauth salla				462845	3234899	2258	
255	276	Lauth salla	462847	3234900	2257				
256	277	Lauth salla				462830	3234891	2257	
257	278	Lauth salla	462830	3234891	2257				
258	279	Lauth salla	462830	3234900	2257				
259	280	Lauth salla	462832	3234901	2257				
260	281	Lauth salla	462823	3234898	2258				
261	282	Lauth salla				462821	3234895	2260	
262	283	Lauth salla	462822	3234892	2256				
263	284	Lauth salla				462837	3234907	2259	
264	285	Lauth salla				462840	3234903	2258	
265	287	Lauth salla				462840	3234902	2256	
266	288	Lauth salla				462846	3234902	2258	
267	289	Lauth salla				462852	3234901	2257	
268	290	Lauth salla				462851	3234901	2257	
269	291	Lauth salla				462856	3234901	2258	
270	292	Lauth salla	462754	3234907	2257				
271	293	Lauth salla				462850	3234904	2256	
272	294	Lauth salla	462850	3234905	2258				
273	295	Lauth salla				462848	3234911	2257	
274	296	Lauth salla				462841	3234909	2257	
275	297	Lauth salla				462844	3234912	2257	

276	298	Lauth salla				462848	3234902	2257	
277	299	Lauth salla	462848	3234902	2257				
278	300	Lauth salla	462838	3234915	2257				
279	301	Lauth salla	462854	3234904	2258				
280	302	Lauth salla				462860	3234903	2258	
281	303	Lauth salla				462866	3234909	2252	
282	304	Lauth salla	462864	3234894	2251				
283	305	Lauth salla	462864	3234894	2251				
284	306	Lauth salla				462856	3234901	2252	
285	307	Lauth salla	462853	3234898	2251				
286	308	Lauth salla				462854	3234899	2251	
287	309	Lauth salla				462852	3234904	2251	
288	310	Lauth salla				462871	3234905	2252	
289	311	Lauth salla	462874	3234905	2250				
290	312	Lauth salla				462876	3234912	2249	
291	313	Lauth salla	462876	3234912	2249				
292	314	Lauth salla	462870	3234907	2249				
293	315	Lauth salla				462865	3234907	2246	
294	316	Lauth salla				462863	3234916	2247	
295	317	Lauth salla				462860	3234909	2247	
296	318	Lauth salla				462858	3234922	2248	
297	319	Lauth salla				462858	3234922	2248	
298	320	Lauth salla				462867	3234917	2243	
299	321	Lauth salla				462878	3234909	2247	
300	322	Lauth salla				462874	3234916	2248	
301	323	Lauth salla	462886	3234920	2250				
302	324	Lauth salla				462902	3234926	2245	
303	325	Lauth salla				462905	3234921	2244	
304	326	Lauth salla				462906	3234917	2244	

अनुसूची ५ : लौठसल्ला पुनरूत्पादन (विरूवा र लाथ्रा) विवरण-प्लट बाहिर र भित्र

S.N.	Tag No.	Name	Seedlings data GPS Coordinates			Saplings data GPS Coordinates			Re-marks
			X	Y	Z	X	Y	Z	
1	1	Lauth salla	462934	3234977	2213				
2	2	Lauth salla				462940	3234980	2213	
3	3	Lauth salla	462935	3234974	2213				
4	4	Lauth salla				462933	3234974	2217	
5	5	Lauth salla				462931	3234970	2218	
6	6	Lauth salla				462930	3234973	2217	
7	7	Lauth salla				462928	3234977	2216	
8	8	Lauth salla				462926	3234976	2215	
9	9	Lauth salla				462924	3234981	2214	
10	10	Lauth salla				462923	3234982	2214	
11	11	Lauth salla				462923	3234982	2214	
12	12	Lauth salla				462916	3234984	2214	
13	13	Lauth salla				462909	3234991	2215	
14	14	Lauth salla	462912	3234998	2214				
15	15	Lauth salla				462904	3234984	2217	
16	16	Lauth salla				462903	3234981	2219	
17	17	Lauth salla				462900	3234975	2220	
18	18	Lauth salla				462902	3234978	2219	
19	19	Lauth salla				462902	3234978	2219	
20	20	Lauth salla				462902	3234975	2219	
21	21	Lauth salla				462903	3234973	2220	
22	22	Lauth salla				462916	3234977	2218	
23	23	Lauth salla	462918	3234982	2217				
24	24	Lauth salla				462915	3234972	2218	
25	25	Lauth salla	462926	3234980	2218				
26	26	Lauth salla				462923	3234983	2218	
27	27	Lauth salla	462920	3234971	2221				
28	28	Lauth salla				462919	3234971	2222	
29	29	Lauth salla				462912	3234979	2223	

30	30	Lauth salla				462913	3234978	2223	
31	31	Lauth salla				462912	3234980	2223	
32	32	Lauth salla	462911	3234969	2222				
33	33	Lauth salla	462908	3234972	2222				
34	34	Lauth salla				462908	3234967	2223	
35	35	Lauth salla				462908	3234967	2223	
36	36	Lauth salla				462908	3234967	2223	
37	37	Lauth salla				462913	3234962	2220	
38	38	Lauth salla				462908	3234965	2225	
39	39	Lauth salla	462908	3234965	2225				
40	40	Lauth salla				462914	3234981	2224	
41	41	Lauth salla				462908	3234964	2225	
42	42	Lauth salla				462914	3234960	2226	
43	43	Lauth salla				462914	3234960	2226	
44	44	Lauth salla				462915	3234966	2225	
45	45	Lauth salla	462915	3234966	2225				
46	46	Lauth salla				462920	3234960	2226	
47	47	Lauth salla	462920	3234960	2226				
48	48	Lauth salla	462928	3234965	2225				
49	49	Lauth salla				462923	3234961	2223	
50	50	Lauth salla	462923	3234966	2222				
51	51	Lauth salla				462931	3234966	2222	
52	52	Lauth salla				462930	3234966	2222	
53	53	Lauth salla				462934	3234965	2222	
54	54	Lauth salla	462934	3234965	2222				
55	55	Lauth salla	462934	3234965	2222				
56	56	Lauth salla				462940	3234968	2224	
57	57	Lauth salla				462939	3234973	2223	
58	59	Lauth salla	462947	3234969	2223				
59	60	Lauth salla	462941	3234970	2222				
60	61	Lauth salla				462941	3234961	2222	
61	62	Lauth salla				462943	3234962	2223	
62	63	Lauth salla				462933	3234958	2227	
63	64	Lauth salla	462934	3234960	2227				
64	65	Lauth salla				462932	3234952	2227	

65	66	Lauth salla				462932	3234952	2227	
66	67	Lauth salla	462932	3234952	2227				
67	68	Lauth salla				462943	3234952	2228	
68	69	Lauth salla				462944	3234950	2228	
69	70	Lauth salla	462931	3234942	2230				
70	71	Lauth salla	462931	3234942	2230				
71	72	Lauth salla	462901	3234961	2228				
72	73	Lauth salla	462901	3234961	2228				
73	74	Lauth salla	462906	3234972	2229				
74	75	Lauth salla				462893	3234981	2230	
75	76	Lauth salla				462887	3234976	2234	
76	77	Lauth salla				462880	3234963	2234	
77	78	Lauth salla	462880	3234963	2234				
78	79	Lauth salla				462893	3234965	2233	
79	80	Lauth salla				462893	3234965	2233	
80	81	Lauth salla				462892	3234964	2233	
81	82	Lauth salla	462897	3234960	2233				
82	83	Lauth salla	462888	3234952	2232				
83	84	Lauth salla	462872	3234949	2234				
84	85	Lauth salla	462892	3234952	2234				
85	86	Lauth salla				462897	3234955	2234	
86	87	Lauth salla	462892	3234954	2234				
87	88	Lauth salla	462882	3234943	2234				
88	89	Lauth salla	462878	3234968	2235				
89	90	Lauth salla				462884	3234935	2235	
90	91	Lauth salla	462879	3234937	2233				
91	92	Lauth salla	462879	3234937	2233				
92	93	Lauth salla	462810	3234957	2232				
93	94	Lauth salla				462911	3234965	2232	
94	95	Lauth salla	462918	3234969	2232				
95	96	Lauth salla	462918	3234969	2232				
96	97	Lauth salla	462917	3234956	2233				
97	98	Lauth salla	462923	3234943	2235				
98	99	Lauth salla	462904	3234950	2234				
99	100	Lauth salla				462906	3234946	2234	

100	101	Lauth salla				462916	3234952	2233	
101	102	Lauth salla				462929	3234940	2234	
102	103	Lauth salla				462929	3234940	2236	
103	104	Lauth salla	462936	3234941	2232				
104	105	Lauth salla				462936	3234935	2236	
105	106	Lauth salla				462934	3234931	2235	
106	107	Lauth salla				462934	3234931	2234	
107	108	Lauth salla				462917	3234933	2238	
108	109	Lauth salla				462922	3234928	2238	
109	110	Lauth salla	462923	3234931	2238				
110	111	Lauth salla	462921	3234932	2239				
111	112	Lauth salla	462919	3234929	2240				
112	113	Lauth salla	462916	3234935	2241				
113	114	Lauth salla	462896	3234942	2234				
114	115	Lauth salla	462896	3234936	2234				
115	116	Lauth salla				462894	3234945	2233	
116	117	Lauth salla	462891	3234944	2234				
117	118	Lauth salla				462895	3234948	2234	
118	119	Lauth salla	462882	3234941	2234				
119	121	Lauth salla	462884	3234944	2233				
120	122	Lauth salla	462884	3234944	2233				
121	123	Lauth salla				462886	3234941	2234	
122	124	Lauth salla				462896	3234957	2234	
123	125	Lauth salla				462882	3234948	2234	
124	126	Lauth salla	462882	3234945	2234				
125	127	Lauth salla				462878	3234943	2236	
126	128	Lauth salla				462884	3234939	2236	
127	129	Lauth salla				462884	3234939	2237	
128	130	Lauth salla				462887	3234948	2237	
129	131	Lauth salla				462882	3234947	2237	
130	132	Lauth salla				462882	3234947	2237	
131	133	Lauth salla				462882	3234948	2237	
132	134	Lauth salla				462882	3234938	2236	
133	136	Lauth salla				462884	3234937	2237	
134	137	Lauth salla				462878	3234937	2237	

135	138	Lauth salla	462884	3234935	2236				
136	139	Lauth salla				462883	3234920	2239	
137	140	Lauth salla				462886	3234930	2239	
138	142	Lauth salla	462888	3234929	2239				
139	143	Lauth salla				462895	3234929	2240	
140	144	Lauth salla				462894	3234925	2240	
141	145	Lauth salla				462894	3234922	2241	
142	146	Lauth salla				462882	3234945	2244	
143	147	Lauth salla				462890	3234939	2245	
144	148	Lauth salla				462893	3234927	2246	
145	149	Lauth salla				462888	3234930	2245	
146	150	Lauth salla				462888	3234930	2245	
147	151	Lauth salla	462884	3234938	2250				
148	152	Lauth salla				462878	3234936	2249	
149	153	Lauth salla				462878	3234936	2249	
150	154	Lauth salla				462877	3234938	2248	
151	155	Lauth salla	462874	3234942	2249				
152	156	Lauth salla				462874	3234940	2250	
153	157	Lauth salla				462885	3234944	2248	
154	158	Lauth salla				462885	3234950	2248	
155	159	Lauth salla				462885	3234950	2248	
156	160	Lauth salla				462885	3234950	2248	
157	161	Lauth salla	462865	3234944	2256				
158	162	Lauth salla				462863	3234950	2257	
159	163	Lauth salla	462873	3234965	2255				
160	164	Lauth salla	462874	3234964	2254				
161	165	Lauth salla				462881	3234959	2254	
162	166	Lauth salla	462881	3234959	2254				
163	167	Lauth salla				462871	3234964	2254	
164	168	Lauth salla				462870	3234963	2254	
165	169	Lauth salla				462869	3234970	2254	
166	170	Lauth salla				462840	3234929	2259	
167	171	Lauth salla				462850	3234930	2260	
168	172	Lauth salla				462854	3234920	2262	
169	173	Lauth salla				462850	3234920	2263	

170	174	Lauth salla				462840	3234923	2262	
171	175	Lauth salla				462834	3234928	22257	
172	176	Lauth salla				462834	3234928	22257	
173	177	Lauth salla				462823	3234922	2259	
174	178	Lauth salla				462830	3234906	2260	
175	179	Lauth salla				462830	3234906	2260	
176	180	Lauth salla				462830	3234906	2260	
177	181	Lauth salla				462831	3234921	2251	
178	182	Lauth salla				462829	3234920	2251	
179	183	Lauth salla				462818	3234916	2251	
180	184	Lauth salla				462822	3234915	2252	
181	185	Lauth salla				462819	3234922	2251	
182	186	Lauth salla	462821	3234911	2253				
183	187	Lauth salla				462826	3234911	2251	
184	189	Lauth salla	462825	3234905	2251				
185	190	Lauth salla	462824	3234902	2252				
186	191	Lauth salla				462820	3234898	2253	
187	192	Lauth salla	462817	3234903	2255				
188	193	Lauth salla	462822	3234899	2253				
189	196	Lauth salla	462811	3234907	2257				
190	197	Lauth salla				462811	3234903	2258	
191	198	Lauth salla				462807	3234901	2258	
192	199	Lauth salla				462809	3234900	2259	
193	200	Lauth salla				462810	3234897	2260	
194	201	Lauth salla	462806	3234893	2261				
195	202	Lauth salla	462806	3234893	2261				
196	203	Lauth salla	462806	3234893	2261				
197	204	Lauth salla	462806	3234893	2261				
198	205	Lauth salla				462802	3234886	2261	
199	206	Lauth salla				462804	3234892	2262	
200	207	Lauth salla				462803	3234891	2261	
201	208	Lauth salla				462798	3234899	2259	
202	209	Lauth salla				462798	3234899	2259	
203	210	Lauth salla				462798	3234886	2259	
204	211	Lauth salla	462703	3234883	2261				

205	212	Lauth salla				462807	3234889	2264	
206	213	Lauth salla				462807	3234891	2263	
207	214	Lauth salla				462803	3234894	2264	
208	215	Lauth salla				462803	3234894	2264	
209	216	Lauth salla				462803	3234894	2264	
210	217	Lauth salla				462803	3234894	2264	
211	218	Lauth salla				462810	3234888	2263	
212	219	Lauth salla				462811	3234887	2263	
213	220	Lauth salla				462807	3234885	2264	
214	221	Lauth salla				462805	3234881	2264	
215	222	Lauth salla				462805	3234881	2264	
216	223	Lauth salla				462808	3234884	2264	
217	224	Lauth salla				462808	3234884	2264	
218	225	Lauth salla				462808	3234884	2264	
219	226	Lauth salla				462810	3234882	2264	
220	227	Lauth salla	462806	3234880	2264				
221	228	Lauth salla	462805	3234878	2264				
222	229	Lauth salla				462804	3234873	2265	
223	230	Lauth salla				462808	3234871	2266	
224	231	Lauth salla	462808	3234864	2265				
225	232	Lauth salla				462809	3234866	2266	
226	233	Lauth salla				462804	3234866	2264	
227	234	Lauth salla	462799	3234870	2267				
228	235	Lauth salla				462804	3234865	2267	
229	236	Lauth salla	462793	3234875	2265				
230	237	Lauth salla	462788	3234860	2266				
231	238	Lauth salla				462788	3234859	2267	
232	239	Lauth salla	462789	3234854	2266				
233	240	Lauth salla				462796	3234854	2267	
234	241	Lauth salla				462786	3234853	2267	
235	242	Lauth salla				462784	3234854	2266	
236	243	Lauth salla				462778	3234865	2263	
237	244	Lauth salla	462781	3234856	2267				
238	245	Lauth salla	462782	3234853	2266				
239	246	Lauth salla	462780	3234864	2263				

240	247	Lauth salla	462782	3234850	2263				
241	248	Lauth salla	462782	3234850	2263				
242	249	Lauth salla	462782	3234850	2263				
243	250	Lauth salla	462780	3234851	2269				
244	251	Lauth salla	462780	3234851	2269				
245	252	Lauth salla				462779	3234855	2269	
246	253	Lauth salla	462780	3234851	2268				
247	254	Lauth salla	462778	3234850	2267				
248	255	Lauth salla	462777	3234846	2269				
249	256	Lauth salla	462780	3234847	2269				
250	257	Lauth salla	462782	3234845	2269				
251	258	Lauth salla	462782	3234843	2268				
252	259	Lauth salla	462782	3234843	2268				
253	260	Lauth salla	462775	3234847	2267				
254	261	Lauth salla	462775	3234847	2267				
255	262	Lauth salla	462775	3234847	2267				
256	263	Lauth salla	462778	3234849	2266				
257	264	Lauth salla	462778	3234849	2266				
258	265	Lauth salla	462775	3234850	2267				
259	266	Lauth salla	462804	3234852	2271				
260	267	Lauth salla	462831	3234848	2263				
261	268	Lauth salla				462838	3234886	2260	
262	269	Lauth salla	462839	3234890	2260				
263	270	Lauth salla	462839	3234889	2260				
264	271	Lauth salla	462841	3234888	2261				
265	272	Lauth salla	462841	3234888	2261				
266	273	Lauth salla				462845	3234894	2259	
267	274	Lauth salla				462839	3234899	2258	
268	275	Lauth salla				462845	3234899	2258	
269	276	Lauth salla	462847	3234900	2257				
270	277	Lauth salla				462830	3234891	2257	
271	278	Lauth salla	462830	3234891	2257				
272	279	Lauth salla	462830	3234900	2257				
273	280	Lauth salla	462832	3234901	2257				
274	281	Lauth salla	462823	3234898	2258				

275	282	Lauth salla				462821	3234895	2260	
276	283	Lauth salla	462822	3234892	2256				
277	284	Lauth salla				462837	3234907	2259	
278	285	Lauth salla				462840	3234903	2258	
279	287	Lauth salla				462840	3234902	2256	
280	288	Lauth salla				462846	3234902	2258	
281	289	Lauth salla				462852	3234901	2257	
282	290	Lauth salla				462851	3234901	2257	
283	291	Lauth salla				462856	3234901	2258	
284	292	Lauth salla	462754	3234907	2257				
285	293	Lauth salla				462850	3234904	2256	
286	294	Lauth salla	462850	3234905	2258				
287	295	Lauth salla				462848	3234911	2257	
288	296	Lauth salla				462841	3234909	2257	
289	297	Lauth salla				462844	3234912	2257	
290	298	Lauth salla				462848	3234902	2257	
291	299	Lauth salla	462848	3234902	2257				
292	300	Lauth salla	462838	3234915	2257				
293	301	Lauth salla	462854	3234904	2258				
294	302	Lauth salla				462860	3234903	2258	
295	303	Lauth salla				462866	3234909	2252	
296	304	Lauth salla	462864	3234894	2251				
297	305	Lauth salla	462864	3234894	2251				
298	306	Lauth salla				462856	3234901	2252	
299	307	Lauth salla	462853	3234898	2251				
300	308	Lauth salla				462854	3234899	2251	
301	309	Lauth salla				462852	3234904	2251	
302	310	Lauth salla				462871	3234905	2252	
303	311	Lauth salla	462874	3234905	2250				
304	312	Lauth salla				462876	3234912	2249	
305	313	Lauth salla	462876	3234912	2249				
306	314	Lauth salla	462870	3234907	2249				
307	315	Lauth salla				462865	3234907	2246	
308	316	Lauth salla				462863	3234916	2247	
309	317	Lauth salla				462860	3234909	2247	

310	318	Lauth salla				462858	3234922	2248	
311	319	Lauth salla				462858	3234922	2248	
312	320	Lauth salla				462867	3234917	2243	
313	321	Lauth salla				462878	3234909	2247	
314	322	Lauth salla				462874	3234916	2248	
315	323	Lauth salla	462886	3234920	2250				
316	324	Lauth salla				462902	3234926	2245	
317	325	Lauth salla				462905	3234921	2244	
318	326	Lauth salla				462906	3234917	2244	
319	327	Lauth salla				462918	3234905	2242	
320	328	Lauth salla	462919	3234896	2243				
321	329	Lauth salla	462929	3234903	2245				
322	330	Lauth salla	462931	3234905	2244				
323	331	Lauth salla	462936	3234903	2243				
324	332	Lauth salla	462937	3234897	2243				
325	333	Lauth salla	462939	3234913	2239				
326	334	Lauth salla	462940	3234920	2240				
327	335	Lauth salla	462926	3234898	2241				
328	336	Lauth salla				462921	3234890	2252	
329	337	Lauth salla				462888	3234889	2256	
330	338	Lauth salla	462884	3234889	2256				
331	339	Lauth salla	462889	3234889	2255				
332	340	Lauth salla				462889	3234889	2255	
333	341	Lauth salla	462889	3234889	2255				
334	342	Lauth salla	462901	3234876	2257				
335	343	Lauth salla				462912	3234875	2255	
336	344	Lauth salla				462913	3234883	2254	
337	345	Lauth salla	462912	3234877	2255				
338	346	Lauth salla	462912	3234877	2255				
339	347	Lauth salla				462912	3234877	2256	
340	348	Lauth salla	462911	3234877	2255				
341	349	Lauth salla	462902	3234869	2259				
342	350	Lauth salla							
343	351	Lauth salla				462887	3234884	2260	

अनुसूचि ६ : खडेलीबाबा सा.व.मा लौठसल्ला पाईने स्थानको GPS Coordinates

सि.नं.	पहिलो स्थान			दोर्सो स्थान			तेर्सो स्थान		
	X	Y	Z	X	Y	Z	X	Y	Z
१	४६३९३३	३२३५१७६	२१२८	४६३५९४	३२३५३४२	२१४२	४६२८३०	३२३४९०६	२२६०

अनुसूचि ७ : सामुहिक छलफलमा सोधिएका प्रश्नहरू

उपस्थिति :

स्थान :

सि.नं.	नाम	पेशा	ठेगाना

तपाईलाई लौठ सल्लाको बारेमा थाहा छ ? यदि थाहा छ भने यसको बारेमा केहि बताईदिनुहोस ?

....

तपाईले थाहा पाए देखि तपाईको क्षेत्रमा पाईने लौठ सल्लाको अवस्था कस्तो छ ? पहिला भन्दा यसको अवस्था बढेको छ कि घटेको छ ?

....

यसको उपयोगिताको बारेमा तपाईलाई थाहा छ ?

....

तपाईको क्षेत्रमा लौठ सल्ला संरक्षणमा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू के के छन ? के तपाईहरू यसलाई संरक्षण गर्न चाहनुहुन्छ ?

....

अनुसूची ८ -स्थलगत फोटोहरू

फोटो : लौठसल्ला स्थलगत अनुगमन

फोटो : लौठ सल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट Demarcation गर्दै

फोटोः वन्यजन्तुद्वारा लौठसल्ला बोत्रा हानि नोक्सानी

फोटो : लौठसल्ला गणना तथा त्यागिंङ (Tagging)

फोटो : लौठसल्ला स्व-स्थानीय नमुना प्लट भित्र लोत्ता तथा लोत्ताको झ्भमक अवलोकन

Fig : लौठसल्ला संरक्षण तथा प्रचार प्रसार Hoarding Board

" समाप्त "